

GHENDTSCH E TYDINGHEN

Tweemaandelijks Tijdschrift van de Heemkundige en Historische Kring
Gent V. Z. W.

3de Jaargang, nr. 2

Maart 1974.

Ere-Voorzitter : de Heer Dr. P. Rogghé
Voorzitter : G. Hebbelynck
Onder-Voorzitter : H. Collumbien
Secretaris : M. Steels
Penningmeester : A. Verbeke

Secretariaat : Sint-Lievensdoorgang I, Gent. Tel. 25 67 69.
Postrekening 105.04.73 - Heemkundige en Historische Kring Gent.
Lidgeld : 150 fr. per jaar.

OP ZONDAG 24 MAART 1974 OM 10 U 30 IN DE BOVENZAAL
VAN "HET DAMBERD" KOORNMARKT, GENT : VOORDRACHT
DOOR DE HEER J. RIEUX OVER KAREL WAERIE EN ZIJN
LIEDEREN.

OP ZONDAG 28 APRIL 1974 OM 10 U 15 IN DE VOORDRACHT-
ZAAL VAN DE KREDIETBANK, KOUTER, GENT, VOOR-
DRACHT DOOR DE HEER ARCH. JEAN ZERCK OVER : "REA-
NIMATIE VAN HET PATERSHOL" MET DIAPROJECTIE.

INHOUD	Blz.
De aktie in verband met het Geeraard Duivelsteen	34
De Berg van Barmhartigheid te Gent	36
De Gentse Mammelokker in de Volksliteratuur en de Folklore	45
Het Reglement der Gentse Kommissarissen halfweg de 19e eeuw	58
De Openbare Verlichting te Gent in het midden van de 18e eeuw	62
Bibliografie	64
Vraag en Antwoord	67
Aanvullende Ledenlijst	71

Verantwoordelijke uitgever : G. Hebbelynck, Voorhoutkaai 40, Gent.
Elke auteur is alleen verantwoordelijk voor zijn bijdrage.

Uitgegeven met de steun van het Stadsbestuur van Gent.

DE AKTIE IN VERBAND MET HET GEERAARD DUIVELSTEEN

1. 24 december 1973 : Aan vice-eerste minister W. De Clercq, aan minister Chabert, aan staatssecretaris E. Van Bogaert, aan de volksvertegenwoordigers en de senatoren woonachtig te Gent en aan de gemeenteraad van Gent wordt een open brief gezonden.
26 december 1973 : De open brief wordt ook gezonden aan de fractieleiders van de gemeenteraad van Gent en aan de Gentse kranten.
2. In de pers.
Zaterdag 29 december 1973 :
Het Laatste Nieuws : Alarmkreet voor het Geeraard Duivelsteen.
De Gentenaar : Gentse Commissie voor Monumenten en Stadsgezichten bestaat 150 jaar. Prof. Kluyskens behandelt tijdens de zitting het probleem van het Geeraard Duivelsteen.
Vooruit : Njet aan de plannen om de Nationale Bank uit te breiden ten koste van de omgeving.
Maandag 31 december 1973 :
Het Laatste Nieuws : Kuip van Gent is geen safari voor lichtreclames.
De Gentenaar : Alarmkreet voor het Geeraard Duivelsteen.
"La Flandre Libérale" publiceerde een drietal artikels in verband met het Geeraard Duivelsteen.
In "La Métropole" publiceerde Jean Eeckhout een "Lettre Oouverte au Gouverneur de la Banque Nationale".
3. Als gevolg op de Open Brief stellen senator W. Claeys en volksvertegenwoordiger E. Flamant een parlementaire vraag.
Verder ontvangt de redactie van Ghendtsche Tydinghen een schrijven van staatssecretaris E. Van Bogaert, die meedeelt, dat hij onmiddellijk is tussengekomen bij zijn collega voor Nederlandse Cultuur om het bewaren van de stadszichten van Gent te verzekeren.
Van de senatoren A. Dua, J. Kickx en A. Vlerick, en van de volksvertegenwoordigers A. Deneir, G. Temmerman en M. Van Herreweghe.
Allen delen mede, dat ze met aandacht kennis genomen hebben van de Open Brief, de aangelegenheid nauwkeurig zullen volgen en zullen tussenkomen, indien er vrees bestaat voor het Gents kunstpatrimonium.
De redactie ontvangt nog een schrijven van G. Temmerman en van M. Van Herreweghe, dit in hun functie van gemeenteraadslid.
4. Antwoord van de Staatssecretaris voor Ruimtelijke Ordening op de parlementaire vraag van senator W. Claeys.
Ik heb de eer het geacht Lid mede te delen dat er inderdaad een contactvergadering heeft plaatsgevonden betreffende het aangehaalde project tussen de ontwerper, ambtenaren van de bevoegde besturen van mijn departement, en van de stad Gent.
De Commissie van Monumenten en Landschappen werd eveneens be-

trokken bij deze besprekingen.

Deze contactname heeft echter niet geleid tot een definitieve stellingname vanwege het bestuur. De Commissie van Monumenten en Landschappen heeft zich eveneens terzake nog niet uitgesproken.

Een bouwaanvraag werd evenmin ingediend.

Antwoord van de Minister van Nederlandse Cultuur op de vraag van volksvertegenwoordiger E. Flamant en van senator W. Claeys.

Ik heb de eer het Geachte Lid mede te delen dat de plannen voor het nieuwe gebouw werden onderzocht door de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen tijdens haar vergadering van 29 november 1973.

De Commissie ging principieel akkoord met de inplanting op voorwaarde dat het neogotisch gedeelte blijft bestaan, er onmiddellijk aangesloten wordt met het nieuwe gebouw aan de voorgevelzijden en dat aan de Reep het tuintje eveneens behouden wordt.

Voor de ter zitting voorgebrachte gevelschetsen voor nieuwbouw heeft de Commissie haar advies in beraad gehouden tot een volledig voorontwerp klaar is. Ik verklaar mij volledig akkoord met dit advies, een beslissing zal genomen worden nadat de Commissie advies heeft uitgebracht over het volledig voorontwerp.

5. In de zitting van de gemeenteraad van Gent van 21 januari 1974 kwamen de Heren Merchiers, Baert, Van Herreweghe en Van Eeckhaut tussen : ze legden er de nadruk op, dat het neogotisch deel van het Geeraard Duivelsteen moet behouden worden en dat een gebeurlijk nieuw gebouw het oud gebouw niet mag verstikken. Schepen De Decker deelde mede, dat het College akkoord is met de sprekers en het advies van de lokale en nationale commissie voor monumenten afwacht om een definitief standpunt in te nemen.
6. We menen te mogen besluiten, dat onze Open Brief thans de nodige weerklank heeft gevonden. We danken allen, die tussengekomen zijn om het behoud van het Gents kunstpatrimonium te verzekeren. Toch durven we verdere waakzaamheid vragen, opdat een gebeurlijk nieuw gebouw de omgeving van het Geeraard Duivelsteen niet zou ontsieren.

DE BERG VAN BARMHARTIGHEID TE GENT

We kennen de grote betekenis van het lenen van geld in onze huidige samenleving : enerzijds zijn er tientallen instellingen - openbare en private - waar geld kan geleend worden; anderzijds is er de verkoop op krediet.

Geld lenen kwam ook reeds voor in het verleden. De vergelijking tussen de huidige toestanden en de toestanden voor 1914 gaat echter niet op. Thans lenen de mensen om te investeren : een huis, een auto kopen. Voor 1914 leende de kleine man, omdat hij momenteel geen geld had om eten te kopen : lenen voor consumptie, voor verbruik. Ook de tijd was radicaal verschillend : thans hebben we verzekering tegen ziekte, werkongevallen, ouderdom, werkloosheid, samenvattend de sociale zekerheid. Voor 1914 was praktisch daar geen sprake van (verplichte verzekering tegen ouderdom 1924, kindervergoedingen 1930, betaald verlof 1936, verplichte verzekering werkloosheid 1944(1)).

Wat was een B. v. B. ? Het was een instelling opgericht in het belang van de onbemiddelde klasse en met als doel aan het publiek geld te lenen op panden tegen betaling van vaste rechten en interesten. De B. v. B. was de bank van de arme, de kleine eigenaar, de neringdoener, welke zonder de B. v. B. zouden blootgesteld zijn aan de afpersing van woekeraars.

Wat is nu het verschil tussen de B. v. B. en een liefdadigheidsinstelling ? In de B. v. B. bewaart de mens zijn waardigheid, zijn onafhankelijkheid; ten slotte ontvangt hij niets kosteloos. Een liefdadigheidsinstelling schenkt iets; hierdoor wordt de mens afhankelijk.

De lange geschiedenis van de B. v. B. te Gent kan ingedeeld worden in vier periodes :

1. zijn stichting en het beheer tijdens de Spaanse en Oostenrijkse periode,
2. de B. v. B. tijdens de Franse overheersing,
3. de B. v. B. tijdens het Verenigd Koninkrijk,
4. de B. v. B. na 1830.

Vooraf echter een woordje over de periode voor de oprichting van de B. v. B. Woeker - het vragen van een buitengewoon hoge rente voor geleend geld - is eeuwen oud. In de middeleeuwen verwierp de kerk de interestbetaling (renteverbod). Door de ontwikkeling van de steden en de bloei van de handel in de twaalfde en dertiende eeuw ontwikkelt de behoefte aan kapitalen. In de grote steden van Duitsland, Frankrijk, Engeland, Nederland en België treft men van af de 12e eeuw - in het midden van de 13e eeuw zijn ze in Vlaanderen doorgedrongen - Lombarden aan : het zijn Italianen, meestal afkomstig van Lombardije, die

schier uitsluitend koopmanschap en wissel bedreven en om hun woekerwinsten zo'n slechte faam hadden, zodat Lombard ook woekeraar, bedrieger, afzetter betekende. Vermoedelijk begonnen de Lombarden hun woekerhandel in de tiende en elfde eeuw. De kruistochten waren zeer gunstig voor hun bedrijf; de Lombarden leenden aan vorsten en prinses.

In verschillende steden bestaat een Lombardenstraat : te Brussel, Antwerpen, Parijs, Londen, enz.

In 1281 schenkt Gwijde van Dampierre, graaf van Vlaanderen aan de Lombarden Jakemon de Caloches en Centurin de Montfauchon de toelating zich te Brugge te vestigen en aldaar alle soort handel te drijven. Omstreeks 1300 treft men in bijna alle steden Lombarden aan. De octrooien, waarbij de Lombarden leningstafels mogen openen, zullen wel meer in het belang van de vorsten dan in het belang van de burgers zijn verleend. De Lombarden moesten aan de vorst jaarlijks een som geld betalen voor de ontvangen toelating.

In de 14e eeuw waren er Lombarden te Gent. Hier werden ze pussemiers genoemd, wat volgens Kiliaan woekeraar zou betekenen. Te Gent bestaat thans nog een Pussemiersstraat, een zijstraat in Onderbergen. Volgens V. Fris bevond zich hier een huis van een Lombard, de Clocke, dat in de 15e eeuw tot wissel diende (2). Bij schepenact van 23 december 1462 werd "kenbaer gemaect, dat Anthonius Serendis ende Jorisse Garret, ghebroeders, gheboren van Ast in Piémont, gheoctroyeert gheweist tafel te houdene ende leeninghe te doen binnen de stede van Ghend in het huus gheheeten den Paeu aen den Couter" (3).

Hertog Filips de Goede verbood bij zijn ordonnantie van 16 december 1453 aan de tafelhouders te lenen op voorwerpen, die tot de godsdienst behoren. Door een ordonnantie van 27 september 1454 werd bevolen, dat de geleende panden een jaar en een dag moesten bewaard worden alvorens ze te verkopen. Op de panden van goud en zilver moest de stempel van de stad worden ingedrukt.

De Lombarden leenden aan vorsten en burgers. De misbruiken van de Lombarden werden zo schreeuwend, dat men er een einde moest aan stellen.

Door het plakkaat "contre les usures et usuriers" gegeven te Gent op 9 april 1510 worden al de leentafels afgeschaft. "Abolissons et mettons au néant par ces présentes toutes les dictes tables de prest et usuriers publiques, quy se tiennent en nos dictz pays et seigneuries à quelque tiltre que ce soit" (4).

Praktisch heeft dit plakkaat echter geen gevolg. Om persoonlijke redenen zal Keizer Karel de Lombarden weer toelaten. In 1537 vroeg Parenti di Pogio de toelating een leentafel te Gent op te richten. Bij akte van 13 augustus 1538 ontving hij de toelating voor twaalf jaar op voorwaarde slechts een interest van twee stuivers per pond te vragen. De nieuwe schepenen wensden einde 1538 de toelating in te trekken, maar de gouvernante weigert dit, waarop de schepenen toegeven. Enkele ja-

ren later vragen de vier leden van het graafschap de afschaffing van de leentafel wegens de talrijke misbruiken. Een onderzoek wordt ingesteld : de Lombard verkoopt de panden zonder de lener te verwittigen; hij behoudt volledig de opbrengst van de verkoop; hij past het principe van de gebroken week toe; hij aanvaardt gestolen voorwerpen en voorwerpen toebehorend aan wezen. In zijn verdediging geeft Parenti di Poggio de meeste feiten toe, maar zegt dat deze praktijken niet verboden zijn door het octrooi; voor de andere feiten zou hij uit onwetendheid hebben gehandeld, daar hij dikwijls met tussenpersonen onderhandelt en de lener niet kent (5).

De vorsten hebben de Lombarden nodig; daarom worden ze toegelaten, maar door allerlei maatregelen poogt men de misbruiken te beperken. Door de ordonnantie "aengaende Wouckeraers ende houdende Tafele van Leenijnghe" gegeven te Utrecht op 30 Lauwmaand 1545 wordt de Lombarden verboden de kerkelijke diensten bij te wonen. "Item want de Wouckeraers houdende tafele van leenijnghe duer onse permissie, hemlien daghelics vervoorderen te verkeerren ende converseren met onse ondersaten, hem houdende ende ter kercken gaende als lieden van eeren tot groote schandalisatie van goede lieden, zonderlijnghe aengesien dat de voorseide Woeckeraers zijn openbaerlicken ende naer rechte gheexcommuniceert so verbieden wij alle Woeckeraers houdende tafele van leenijnghe, onder wat privilegie dat zij, metsgaders deghene die part, deel, gheselschap oft administratie in de voorseide tafele van leenijnghe hebben, van niet te frequenteren de kercken, duerende de goddelicken dienst, op de peyne te verliesen t' effect van haere voorseyd privilegie en de te vallen in de peynen van rechte ghestelt teghens openbaere Woeckeraers" (6).

Bij koninklijk bevelschrift werd op 22 december 1578 een magistraat aangesteld belast met de controle van de verkoopregisters van de Lombarden. Vermoedelijk werd dan ook een opperintendant over de Lombarden aangesteld, aan wie de Lombarden jaarlijks een zeker recht moesten betalen. Het gevolg was, dat de Lombarden nog een hogere interest eisten. Dit blijkt uit het Placcaet van 8 mei 1610 : "nae advenant van eenen stuyver winnynghe ter weke, van een pondt groote" (dit is 43 o/o en per jaar). Het plakkaat vervolgt : "Endet' zedert eenighen tydt is de voorseyde Woecker vermindert gheweest op drye Oorden ter weken" (32 o/o per jaar). Om de woeker te verminderen "hebben wy ghesupprimeert ende supprimeren by desen t' voorseyde Officie van supperintendent van de Lombaerden. Bevelende dat van nu voortaan de ghene hebbende oorlof om de voorseyde Lombaerden te moghen houden, niet meer en zullen moghen nemen noch heesschen dan naer advenant van twee Oorden op elck pont groote ter Weke" (ongeveer 21 o/o per jaar)(7).

Toch waren er nog zo veel misbruiken, dat bij plakkaat van 9 januari 1618 de Lombarden uit het land werden gewezen en hun leningtafels werden afgeschaft. Hun aantal bedroeg dan nog 23.

Een rijmpje zegt duidelijk hoe het volk de Lombarden beoordeelde :

Een woekereer,
Een meuleneer,
Een wisseleer,
Een tolleneer,
Zijn de vier evangelisten van Lucifer (8).

De opkomst en de verspreiding van armenbanken dagtekent van de eerste helft van de 15e eeuw in Italië, alwaar ze snel uitbreiding namen.

Pieter d'Oudegherst (Rijssel 1540-Madrid 1592) schrijver van de Annales des Flandres, had in zijn werk Desempeno reeds de gedachte geuit in ons land naar het Italiaanse voorbeeld Bergen van Barmhartigheid op te richten.

In 1612 verdedigde de jezuiet Leonardus Lessius (Brecht 1554-Leuven 1623) de oprichting van B. v. B.

De strengste wetten waren niet in staat de woekerpraktijken te doen ophouden. Volgens Jean Boucher, een priester te Doornik, die in een boek de praktijken van de Lombarden aan de kaak stelde, bedroegen de interesten :

van 1495 tot 1515 : 130 o/o
van 1515 tot 1549 : 68 2/3 o/o
van 1549 tot 1574 : 43 1/3 o/o
van 1575 tot 1593 : 32,5 o/o.

Volgens Karel Cobergher bedroeg de interest 66 o/o, later 55 o/o en nog later verminderd tot 33 o/o. Een feit is zeker : de interest was buitengewoon hoog. Bovendien werden nog bijzondere woekerpraktijken toegepast. De Lombarden leenden slechts per week, met de verplichting de zaterdagvoormiddag de pand te lossen. Voor een voorwerp, verpand van vrijdag tot maandag werden twee weken aangerekend.

In 1618 besloten Albrecht en Isabella het voorstel van hun bouwmeester Wenceslas Cobergher om B. v. B. op te richten, te beproeven. Wenceslas Cobergher was een echte renaissance-figuur. Hij werd geboren te Antwerpen ca. 1561. Hij werkte te Napels als schilder; terug in de Nederlanden werd hij hofarchitect bij de aartshertogen Albrecht en Isabella. Weinig bekend als schilder heeft hij meer betekenis als architect - hij voerde de Barokstijl in de Nederlanden in - en als ingenieur : hier is zijn voornaamste werk de drooglegging van de Moeren in 1628.

Bij onderrichting van 17 maart 1618 werden B. v. B. opgericht. W. Cobergher werd tot superintendent-generaal van de B. v. B. benoemd; het staatsbestuur stelde 1 000 000 gulden ter beschikking. De B. v. B. waren vrij van alle lasten; de rente werd bepaald op 6,25 o/o. De leners zelf betaalden 15 o/o interest, maar enkel voor de periode tussen lenen en terugbetalen; het principe van de gebroken weken werd niet toegepast. Bij akte van 23 mei 1621 werden al de B. v. B. verenigd in een verbond als leden van een zelfde orgaan.

Portret van Wensel Cobergher door van Dyck.
(Papier, potlood en bister, 22,3 x 19,8 cm). Amsterdam, Stedelijk Museum.

Cobergher mocht rekenen op de steun van het episkopaat. Hij wist 4 871 410 gulden te verzamelen als beginkapitaal; de gelden kwamen grotendeels van kloosterorden en begijnhoven.

De eerste B. v. B. werd opgericht te Brussel in 1618; daarna volgde Antwerpen in 1620, Mechelen in 1620. Te Gent kocht Cobergher van Antoine Triest, advocaat bij de Raad van Vlaanderen, het gebouw Dondersteen in de Meersteeg voor 1700 ponden groot of 10 200 gulden. Het gebouw werd afgebroken en Cobergher richtte er het gebouw op, dat we allen kennen. Het is een voorbeeld van bouwkunst van de Spaanse periode. De gevellengte bedraagt 45 m. De ramen zijn voorzien van ijzeren staven als bescherming tegen inbraak en oproer. Het gebouw heeft een opschrift in het Latijn : Mons Pietatis 1621. Boven de ingangspoort stond vroeger een Christusbeeld, vermoedelijk weggenomen tijdens de Franse overheersing. De ruime magazijnen zijn gewelfd; de vloeren zijn van steen, de deuren naar de magazijn van ijzer. De bouwkosten bedroegen 127 615 gulden.

In totaal werden vijftien B. v. B. opgericht : Arras, Doornik, Bergen, Valenciennes, Cambrai, Brugge, Rijsel, Douai, Namen, Kortrijk, Bergues. De totale uitgaven voor de bouw en de inrichting bedroegen 1 350 000 gulden. Ook in het Prinsbisdom Luik kwamen B. v. B. tot stand : te Luik, Hoei, Sint-Truiden, Tongeren, Dinant, Thuin. Te Leuven kwam geen B. v. B.; hier bleef de leentafel bestaan tot in 1782, jaar waarin de tafel vervangen werd door een B. v. B.

De B. v. B. stonden onder het patronaat van de aartsbisschop van Mechelen en van de kanselier van Brabant : also stonden de B. v. B. onder het geestelijk en burgerlijk gezag. Elke B. v. B. had een eigen commissie van vooraanstaande burgers : deze ontvingen geen wedde en waren also onafhankelijk.

Aan het hoofd van een B. v. B. stond een surintendent. Bij de keuze van het personeel was men zeer voorzichtig. Men eiste materiële en morele waarborgen : niet drinken, niet spelen, noch vloeken noch zweren. De bedienden moesten op post zijn van 9 tot 12 uur en van 2 tot 5 uur. Ze moesten zich hoffelijk gedragen en mochten niet babbelziek zijn. De boeken moesten dagelijks in orde worden gehouden. Men eiste reinheid en spaarzaamheid. De pandbrief moest luid worden voorgelezen aan de lener. De panden mochten niet getoond worden; de eigenaars moesten onbekend blijven. De bedienden mochten geen panden inkopen. De B. v. B. werden goed bestuurd.

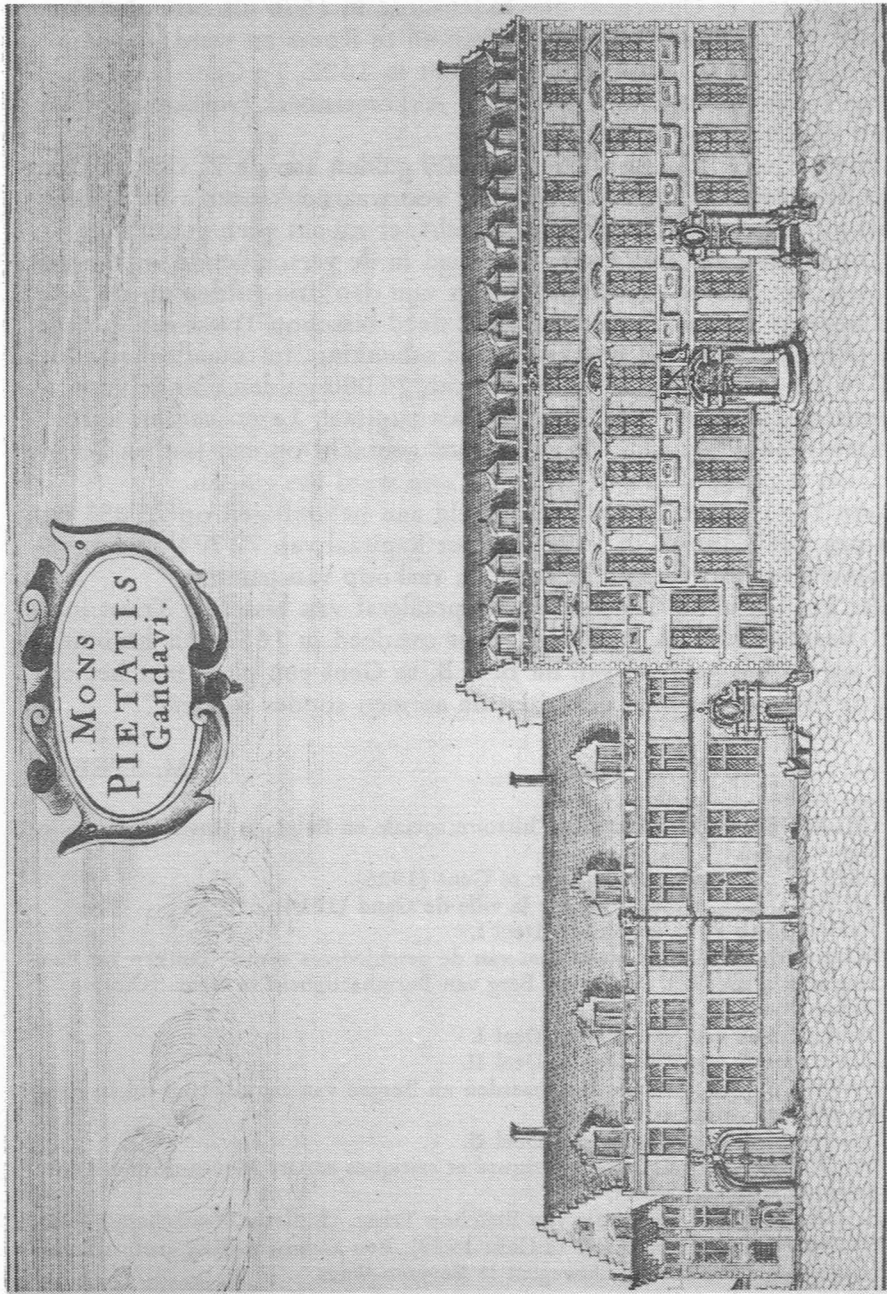
Door het plakkaat van 13 mei 1621 werden aan de B. v. B. en aan het personeel talrijke voordelen verleend. "Declarons et ordonnons que les maisons et édifices où sont tenus lesdits Monts, auront qualité et nature de biens amortis et de main morte. . . et seront lesdits maisons franches et exemptes à toujours, de tous Logemens, soit de Gens de Guerre, ou de Cour, sans en pouvoir estre chargées, ny d'aucune Contribution, ou de Service au lieu d'iceux Logemens, sous quelque prétexte que ce soit. Comme elles seront aussi libres et exemptes de

toutes Impositions, Tailles et Contributions, soit de centièmes, vingtièmes, dixièmes ou autres deniers”. “Le Superintendent général desdits Monts et les Conseillers de chacun d’iceux, en tel nombre qu’il se trouvera requis, encores qu’ils ne résident en aucune maison desdits Monts, seront francqs, libres et exempts, avec leurs femmes et familles, de toutes subjections de Guet et de Garde, et tous Logemens de Gens de Guerre, ou de Cour, Service ou Contribution pour iceux, Accises, Maltoies, Impositions, Tailles, moyens de consommation sur Vin, Bière, Chair, Bled et toutes autres charges. Les Surintendents particuliers, les Commis et les Secretaires ou Greffiers desdits Monts seront aussi francqs et exempts de toutes lesdites subjections et charges, avec leur femmes, enfans, serviteurs et servantes, tenans leur demeure és maisons servans à l’usage desdits Monts. Et quant aux Priseurs ou Estimateurs des gages et autres serviteurs desdits Monts, ils seront exempts desdits subjections et charge de Guet, de Garde, Logemens de Gens de Guerre et de Cour et de tout Service ou Contribution pour iceux” (9).

Aanvankelijk kenden de B. v. B. veel succes. Maar reeds in 1625 komen tegenslagen. Aartshertogin Isabella had in 1625 onvoldoende inkomsten en dit juist tijdens het beleg van Breda en van Baarle-Hertog. Ze was verplicht tussen oktober 1625 en mei 1629 in totaal 566 514 gulden te lenen aan de B. v. B. Als pand gaf ze juwelen ter waarde van 700 000 gulden. Isabella kon 336 864 gulden niet terug betalen. Voor de B. v. B. kwam een moeilijke periode. Isabella stierf in 1633; Cobergher was oud en stierf in november 1634. Op het einde van zijn leven en na zijn dood werd hij verdacht van wanbeheer. Het schijnt moeilijk te zijn de rekeningen van de B. v. B., die in werkelijkheid een geheel vormden, na te gaan. Cobergher heeft wel een bedrag van ca. 300 000 gulden geleend aan de B. v. B. voor de drooglegging van de Moeren. De regeling van de erfenis van Cobergher duurde twaalf jaar. Vermoedelijk bleef er niets over als al de schulden betaald waren. Zeker is Cobergher er niet rijk op geworden.

De zoon van Cobergher was reeds in 1630 benoemd als opvolger van zijn vader als superintendent-generaal. Hij verminderde de interest op 10 o/o in 1635. Om de financiën van de B. v. B. weer in orde te brengen, was het noodzakelijk, dat de staat de schulden van de aartshertogin Isabella terugbetaalde. Die schulden waren intussen op einde december 1641 opgeklommen tot 1 208 788 gulden (336 864 g. schuld en 871 924 g. interest). Eindelijk gaf de landgouverneur de toelating de juwelen te verkopen. De verkoop in september 1642 bracht slechts 290 398 gulden op; een grote diamant werd verkocht voor 70 000 gulden. Aldus was er een verlies van 848 390 gulden. De B. v. B. kwamen in verval (10).

Vooraleer echter met onze geschiedenis verder te gaan, een woordje

over de B. v. B. te Gent.

Te Gent was Antoon Triest bisschop sedert 1622. Bisschop A. Triest werd geboren te Ouwegem bij Oudenaarde in 1576 uit een adellijke familie (11). Hij studeerde te Leuven en te Rome en werd bisschop te Brugge in 1616; hij kwam naar Gent in 1622. Te Gent bezat bisschop Triest het hof Belvédère nabij Akkergemkerk (verklaring straatnaam Bisschop Triestlaan).

In 1641 schonk bisschop Triest 19 000 gulden aan de B. v. B. te Gent voor kosteloze leningen. De gestelde voorwaarden waren : de panden moesten persoonlijk worden ingebracht; er mocht geen gebruik gemaakt worden van inbrengers gevestigd in de verschillende wijken van de stad; het bedrag mocht niet hoger zijn dan drie gulden en de duur was beperkt tot zes maand. In 1642 deed bisschop Triest een tweede schenking, later kwam nog een derde schenking. In totaal schonk hij 96 774 gulden, waarvan de interest van 24 000 gulden diende voor administratiekosten en 72 774 gulden als kapitaal. Later werden enkele voorwaarden gewijzigd : de duur werd gebracht op een jaar en zes weken, het maximum van de geleende som werd zes gulden.

Tussen 1641 en 1655 werd gemiddeld aan behoeftigen op 25 651 panden per jaar geleend. In 1695 was het kapitaal van 72 774 gulden geklommen tot 80 608 gulden door de verkoop van panden.

Zeker kennen al de Gentenaars het praalgraf van bisschop Triest in de Sint-Baafskathedraal. Bisschop Triest overleed in 1657. Als herinnering zien we op het gebouw van de B. v. B. te Gent een plaat met het opschrift "Hier leent men oock aen de aermen sonder interest".

M. STEELS

-
- (1) CHLEPNER B. S. : Cent ans d'histoire sociale en Belgique (Institut de Sociologie U.L.B.).
 - (2) FRIS V. : De oude straatnamen te Gent (1925).
 - (3) DIERICKX K. L. : Mémoires sur la ville de Gand (1814).
 - (4) Plakkaetboek van Vlaenderen. Deel I.
 - (5) SCHEIRE A. : Eenige bladzijden van de geschiedenis van de Banken van Leening vooral met het oog op de Berg van Barmhartigheid te Gent. (Uitgave Willemsfonds n. 142, 1896).
 - (6) Plakkaetboek van Vlaenderen. Deel I.
 - (7) Plakkaetboek van Vlaenderen. Deel II.
 - (8) DARINGS J. H. Over de Lombaerden en Bergen van Barmhartigheid in België (in Belgisch Museum 1842).
 - (9) Plakkaetboek van Vlaenderen. Deel II.
 - (10) DE DECKER P. : Etudes historiques et critiques sur les Monts-de-piété en Belgique. (Brussel 1844).
 - (11) R. MATTHYS : Iconografie van Bisschop Triest. (Bulletin Maatschappij voor Geschied- en Oudheidkunde te Gent 1939). Een andere stelling geeft als geboorteplaats het kasteel Ouwegem te Beveren-Waas.
-

DE GENTSE MAMMELOKKER IN DE VOLKSLITERATUUR EN DE FOLKLORE

Aan de Koornmarkt, ongeveer op de plaats waar in 1910 het Postkantoor opgericht werd, prijkte van 1296 tot 1716 een veel kleiner gebouw, *Ammenie* (woning van de *Amman* = gevangenisbewaarder) genoemd.

De taak van deze stadsambtenaar bestond erin de gedetineerden te onderhouden en te bewaken. In analogie met de twee Parijse gevangenis- en het Grand Châtelet en het Petit Châtelet, betitelden de Gentenaars hun Ammenie Chastelet, Saesselette, Sosselet, Saestelette, Sausselet, en wat nog al meer.

Wat meer is, zelfs bij het benoemen van de verschillende kamers of cellen van de inrichting volgden ze het Franse voorbeeld. Inderdaad klonken die vrijwel schilderachtige namen : Roovers Muyte, Israëls Muyte, Tooveres Muyte, Cattedag, Vrouwe Camer, Put, Suyckerlaetgiën; op zijn minst even zinrijk als de Parijse : les Chaînes, la Grièche, le Puits, la Boucherie, la Barbarie.

Toen de Gentse Magistraat in 1716 besloot het bouwvallig geworden "steen" op te offeren om het Pakhuis te laten optrekken, dacht voorzeker niemand dat het tot 1741 zou duren eer het Sausselet een waardige en meer moderne plaatsvervanger zou gekregen hebben. Zolang die plaatsvervanger er evenwel niet was, zag men zich verplicht de pensionaires onderdak te verlenen in een gedeelte van het St.-Jorishof.

Dus zoals gezegd kwam in 1741 een einde aan een noodoplossing die maar al te lang geduurd had. Op 15 februari van dat jaar verbond een van Gents vermaardste bouwmeesters-ondernemers, David 'k Kindt, zich contractueel te "maecken een nieuw ghevanghenhuys onder het ghewelfsel van de schermschole staende ten voorhoofde nevens het belfort nu wesende de waeghe en te veranderen het huys jeghenwoordigh bewoont by sieur gillis henriet ende het huys van de orologiemaecker staende daer nevens ten voorhoofde op de botermerct ende te maecken de separatiën welcke moeten dienen tot afsluyten van thien ghevanghene koten met een cappelle en twee parloiren . . ." (1).

Meer dan vier maanden kreeg de man niet om het werk op te knappen. 't Kindt kweet zich van zijn taak op een voorbeeldige wijze. De toenmalige benedenverdieping van de Lakenhalle (nu Raadskelder) kreeg haar cellen, kapel en spreekkamertjes, terwijl, verbonden met die benedenverdieping, een volledig nieuw gebouwtje opgetrokken werd : de merkwaardige Lodewijk XV-constructie die we sedert de afbraak van het huizenblok dat de Poeljemarkt van het Burgemeester Braunplein scheidde, eerst goed in het vizier kunnen nemen.

Had de bouwmeester zich aan de voorschriften van zijn contract gehouden, dan ware het fronton van de voorgevel van het gebouwtje met een Gentse ? leeuw bekroond geweest en het vlak eronder versierd met een halfverheven beeldhouwwerk, twee gekluisterde personen voorstellend.

Van het maken en plaatsen van de leeuw is helaas niets in huis gekomen en wat het gevangenaarpaar betreft, werd dit op bevel van 't Kindt ofwel op initiatief van de onbekend gebleven beeldhouwer vervangen door de plastische compositie, een oeroude legende van universeel formaat uitbeeldend.

Bedoeld wordt de zg. Caritas Romana-legende, waarvan meer dan een versie een nogal taai leven gekend heeft. Op het eerste gezicht zou men kunnen gaan denken dat we die wonderbare geschiedenis aan de Romeinen te danken hebben. Neen, de geestelijke vader ervan zijn ze zeker niet geweest. De Grieken al evenmin. Integendeel zou het niemand moeten verwonderen dat een of ander Aziatisch volk, wellicht de Chinezen, ze heel lang geleden uitgedacht heeft.

Volgens een van die versies was een (Romeinse) vrouw wegens landverraad tot de hongerdood veroordeeld en diensvolgens in een kerker geworpen. Slechts één persoon kreeg de toestemming haar een dagelijks bezoek te brengen : haar dochter, doch met dezen verstande dat ze zich telkens zou laten fouilleren met het oog op het eventueel heimelijk binnensmokkelen van spijs of drank. Dat de oude vrouw noch ziek werd, noch verkwijnde, noch stierf, dankte zij haar dochter die haar ononderbroken met haar melk voedde. Toen het de cipier, en naderhand de keizer, uiteindelijk gelukte de sluier van het geheim op te lichten, oordeelde laatstgenoemde dat het bewijs van zulk een uitzonderlijke kinderliefde op een uitzonderlijke wijze diende beloond te worden. En de vrouw herkreeg de vrijheid.

Mijn bedoeling is het niet hier al de varianten van de Caritas-legende op te sommen. A. van Hageland deed dit twintig jaar geleden in Oost-vlaamsche Zanten, 1952, blz. 135-141, onder de titel "De Gentse Mammelokker een importartikel ?"

Wat we ons wel voornemen te doen is, zoals de titel van ons verhaal het trouwens aankondigt, iets zeggen over de plaats die de Mammelokker in de Nederlandse literatuur inneemt. En in het leven van elke dag van de Gentenaar.

Van de legende vond ik in een slechts enkele bladzijden tellend boekje (2) een achtregelig gedicht dat ik niet nalaten kan in zijn geheel over te schrijven. Mogen we de titel van het werkje geloven, dan zou de auteur ervan een Gentenaar zijn, jammer genoeg een niet genoemde. Wat de 7 artistieke kopergravuren betreft mag aangenomen worden dat ze van de hand zijn van Judocus Hondius, die alleszins het frontispice graveerde : in hetzelfde jaar 1606 dat zijn wereldberoemde atlas

van de pers kwam.

DE DOCHTER DIE DE MOEDER IN DE GHEVANGHENISSE MET HAER BORSTEN ONDERHOUDEN HEEFT

In Yzer ende Stael met voeten ende handen,
Licht ghy hier Moeder vast in soo veel swaere banden.
Door hongher ende dorst ghebracht in groote noot,
En endelick daer door ghedwonghen tot de doot.
Wat sal ick voor u doen ? ghy hebt my opghetoghen.
Ick ghev'u dat weerom : ick hebb' u eens ghesoghen.
Comt suyght my wederom, comt neemt hier broot en wyn,
Wy sullen Dochter beyd' en beyde Moeder syn.

Dat ons verhaal een taai leven gekend heeft wordt maar al te klaar bewezen door het feit dat ruim een eeuw later het nog als leerstof voor de schoolgaande jeugd gebruikt werd.

Inderdaad, in het door P. J. Rymers geschreven schoolboek, getiteld *Dobbelen Zielen-Troost*, te Antwerpen gedrukt in 1722, treffen we het volgende lesje aan :

HOE EEN DOCHTER HAER MOEDER IN DE GEVANGENISSE SPYSDE MET HAER BORSTEN

Het was een goede Vrouw, en die was arm, en door grooten nood zoo stoelse, zoodaenig datse gevangen en ter dood veroordeelt wird. Maer sy hadde goede vrienden, en die baden den Rechter, dat hyse niet in 't openbaer, maer in stilte van honger zoude laeten sterven in de gevangnisse. En dese Vrouwe hadde een Dochter, die zuygende was, die bad den Wachter, om by haer Moeder in de gevangnisse te mogen gaen, terwylen sy noch leefde, . . . hy zag haer de Borsten geven aen de Moeder, die haer leven onderhield met de Melk. . . Zedenles : Lief Kind, hebt u ouders lief, zoodaenig dat gy u goed en bloed voor haer te pande stelt (3).

In tegenstelling met onze eerste vertelling heeft die, opgetekend door Wolf (4) een uitgesproken lokaal tintje. Het is een *Gentse* poorter die zich aan een zware misdaad schuldig gemaakt heeft. Zijn straf moet hij uitboeten in een kerker die gelegen is onder het *Belfort*. Het is met de toestemming van de graaf van Vlaanderen dat zijn dochter. . . Tot schreiens toe bewogen begenadigt de graaf de veroordeelde en laat ter nagedachtenis van de miraculeuze gebeurtenis aan de gevel van de gevangenis het bas-reliëf aanbrengen dat nog steeds onverminderd de nieuwsgierigheid en bewondering van ingeborene en vreemdeling gaande houdt. Ten behoeve van degenen die Wolf op zijn woord niet zouden geloven besluit deze zijn verhaal met de kostelijke opmerking : "Ein alter Mann hat mir dieses erzählt und als wahrhaft bekräftigt."

Waarvan akte.

Zijn de Gentenaars in 1741 werkelijk verrast geweest door het plaatsen van het Cimon-Pera-beeldwerk boven de ingang van de Stedelijke Amigo ? Heel waarschijnlijk niet want gelijkaardige gebeurtenissen waren niet van aard om ze uit hun lood te doen slaan. Integendeel hadden ze in een ogen-open-en-toe voor het nieuwbakken zonderlinge paar een zo Gents als ondeugend visitekaartje kant en klaar : *Mammelokker*.

Mammelokker ? Per slot van rekening niet zo'n gekke naam. Immers welke rasechte en welgebekte Strop noemde een vrouwenborst of liever moederborst anders dan een mamme of memme ? (5) Een heel fatsoenlijke naam trouwens vermits het minder keurige, minder beschaafde equivalent "*loeze*" alleen maar paste in de mond van een wel bijzondere volksklasse. "*Loezen*" als werkwoord had eigenlijk 2 betekenissen : enerzijds zuigen (door kleine kinderen), anderzijds overdadig drinken of zuipen (door volwassenen).

Die mam(me) of mem(me) zou een onomatopée of klanknabootsing zijn van de smakkende geluidjes door de zwoegende zuigeling voortgebracht. Iets later zal de kleuter met hetzelfde woordje mam(me) zowel het deel (borst) van het geheel (zogende vrouw) als het geheel zelf aanspreken : mamme = mama. Inderdaad een alledaags, pretentieloos woordje met een universele klank : *mamma* (Latijn en Italiaans), *ma-man* (Fr.), *mamân* (Sp.), *mammy* (Eng.), *mama* (Russ.).

Het langst van al zal echter het woord *mem* = *memme* in de betekenis van min, minne, minnemoer, zuugminne, voedstervrouw, zoogster, enz., enz., in gebruik blijven. Mag ik u eraan herinneren dat onze *memster* of *memsterigge* het aan haar beroep verplicht was zich in een *memme-mantel* te hullen en op het hoofd een *memmemuts* te zetten ? Kwestie van fatsoen en digniteit. Met *lokke* bedoelde men in de regel de tepel van de borst, alhoewel het synoniem *mamme* evenzeer gebruikelijk was. *Lokken* (van likken) was dus zoveel als (aan de lokke of tepel) zuigen; en degene die lokte, een *lokker*, een zuiger. Een aan de wieg ontgroeid kind dat de borst niet missen kon of wilde, en bij uitbreiding een hannes van een knaap of man, qualificeerde men gewoon als *lokkenbijt* of *lokkenbijter*. Een dot, dotje of zuigdot, bestaande uit een lapje lijnwaad waarin wat broodkruimel en wat suiker gebonden was - in feite een ersatz tepel - luisterde eveneens naar de naam *lokke*. Bestond die dot uit een stuk suikergoed aan een stokje bevestigd - een spek of spekke - dan had men met een lokketsoeze te maken. Die *tsoeze*, waarmee vooral een dot in gummi bedoeld werd - ene gestoken op een zuigfles of "biberon" heette paptsoeze - vinden we terug in mammetsoeze, welke uitdrukking ten naaste bij overeenkomt met mammeloeze, lokke-mamme en *mammelokke*. Wie mammelokt is vanzelfsprekend een *mammelokker*.

Het was laatstgenoemde naam die uitgekozen werd om het beeld van Caritas Romana definitief te catalogiseren. Dat meteen met *Maemloecker* ook de gevangenis aangeduid werd, was warempel niemands schuld.

Simon-en-Pira. In klassieke trant uitgevoerde kopergravure, die mag toegeschreven worden aan de Gentenaar Judocus Hondius (= Dhondt) 1606.

Inmiddels bleef Mammelokkers legende stof leveren aan niet weinig hanteerders van beitel, penseel en pen. Zelfs een Prudens van Duyse - oudheidkundige/stadsarchivaris/journalist/dichter van vooral gelegenheidspoëzie - vond het niet beneden zijn waardigheid een 15-strofig gedicht over het kerkervoorval te schrijven. In plaats van zijn werk naar de man te betitelen, deed hij het naar de vrouw, de memme, De Kindermin (6).

Een paar strofen ter illustratie :

8 En 's anderdaegs ging *hij* ook zien (Vlaamse graaf)
Met heimelijken tred,
En zag het wonderwerk geschiën :
Weer mocht ze aen vader laefnis biën,
Bij lachje en stil gebed.

9 "Breng haer voor mij." De maegd trad voort,
Met blikken kalm en zoet :
"Vrouw, leev' de waerheid in uw woord !
Zeg mij, of ge eenen man behoort,
Of gij een kindje voedt."

10 "Ik ben nog maegd, geduchte Vorst."
"Is 't waerheid of is 't spot,
Gij, die uw vader met de borst
Bewaert voor honger en voor dorst,
Gelijk een geest van God ?"

15 Gent, op uw kerker, grijs en log,
Die Mammelokker hiet,
Praelt, dank den beitel, heden nog
't Tafereel van 't heilige bedrog,
En 't volk vergeet het niet.

Jos. van Hove was iemand voor wie onze legende verre van een dode letter was vermits hij alleszins vanaf 1831 (of nog vroeger) tot 1847 het ambt van "concierge au Dépôt municipal", anders gezegd "Bewaerder van de Stadsgevangenis op de Botermarkt 21" met eer en deugd uitoefende. Voor welke voorbeeldige uitoefening hij in 1839 het "Orden van den Nederlandschen Leeuw" met de graad van "Broeder" officieel in ontvangst mocht nemen.

Hoeveel verschillende visitekaartjes Van Hove door Gents verdienstelijkste en vruchtbaarste lithograaf G. Jacquain heeft laten drukken weet ik niet : op zijn minst moeten er drie geweest zijn, want zoveel zijn er in de bibliotheken (o. a. in die van de Bond der Oostvlaamse Volkskundigen) en bij particuliere verzamelaars te vinden. Op een van die kaartjes heeft de graveur het bespiedingstoneeltje op een zo vol-

maakte als pittoreske manier voorgesteld. Geld waard is de naïeve doening van de gehelmde Romeinse soldaat met zijn overdreven lange lans. Essentieel wijkt het verhaal dat Dr. Paul de Ryck ons in zijn *Gentianen* (7) ten beste geeft, maar heel weinig af van dat waarmee we tot nog toe geconfronteerd werden. Alleen is de zogende dochter de moeder van een pas geboren kindje en de veroordeelde een onschuldig slachtoffer van wraak en terreur. Onwillekeurig zijn we geneigd een parallel te trekken tussen de gerapporteerde gebeurtenis en de onsmakelijke geschiedenis van de gewezen schepen en gildedeken Lieven Pyn, die op 28 augustus 1540 op het Veerleplein (niet door de vorst maar door de onder druk gezette Magistraat) onschuldig terechtgesteld werd: "Nadat de Gentenaars voor de zoveelste maal tegen hun vorst in opstand waren gekomen en ook voor de zoveelste maal het onderspit hadden moeten delven, eiste de dwingeland dat er ten minste één van de kopstukken van de stad een verschrikkelijke dood zou sterven. . . De burgers, die het roer van de stadszaken in handen hadden, moesten maar onder elkaar uitmaken wie als zoenoffer zou aangeduid worden. De baljuw was een oud maar wijs man. . . "Laat mij voor u en voor onze goede stede sterven." . . . In alle wijken van de stad werd met lof gesproken over de dappere man die zich voor de rest van zijn leven liet opsluiten in de Mammelokker."

Vanzelfsprekend liet de straatzanger zich al even onbetuigd. O. a. is van de Antwerpse volkszanger C. Van den Brande een lied bekend dat te Antwerpen gedrukt werd door J. Thys. Datum niet aangeduid (8). Het lied telt 8 strofen van 10 verzen, behalve de laatste strofe die er slechts 8 heeft. Rijmschema a a b b c d d e e e. Het heeft geen refrein en wordt gezongen op de "stem" van "Van den Handel", een lied dat ontelbare keren als "stem" gebruikt werd.

Het lied is getiteld "Lied over de wondere liefde van eene dochter tot haren vader".

6 De Heeren wisten niet waer van
 dat diên ouden gryzen man
 was wel te pas en vet
 's hebben doôr een splet
 dat koômen afhooren
 de vrou kwam na gewoonte met haer borst
 laven haer Vaders honger en dorst
 Vader en kind dat schryd
 d'Heeren zaegen met vlyd
 Deeze mensch-lieventheyd.

Natuurlijk zal de zanger zijn lied met een onvermijdelijke zedenles moeten besluiten :

8 Voôr 't lest Kinders altegaer
 volgd deés brave dochter naer
 en staet uw Ouders by, in druk of in ley

tot hun leste dagen
het H. Schrift geeft ons een schoon vermaen
aen kinderen die hun Ouders bystaen
het zy arm of ryk, dat zy hier naer gelyk
winnen het Hemelryk.

We kopieerden Van den Brande's tekst zoals hij waait en draait, wat betekent dat we noch aan de spelling noch aan de interpunctie ook maar iets gewijzigd hebben.

Wie stellig aan geen zedenpreken dacht toen hij op de hem zo eigen manier onze legende echt kostelijk parodieerde, was Lodewijk de Vriese. Van de hand van deze ongeëvenaarde folklorist is namelijk een Gentse "lolle" verschenen die als geen andere de ronde van de stad gedaan heeft.

"De Memme van Menheere Mestdagh" (9) heette de "lolle" en zou door een stel onverbeterlijke "lollekensheren" in een van de drukst bezochte stamcafé's van de stad op het getouw gezet zijn. Precies honderd jaar geleden.

Menheere Mestdagh die rijker was dan snugger, had een vrouw en drie domestieken. Een vierde zou pas ten tonele verschijnen nadat madame in het kinderbedde gekomen was, want madame had besloten haar baby door een min te laten voeden. Geen avond ging voorbij zonder dat er in de staminee over de nakende gebeurtenis geredekaveld werd. Eindelijk was het zover. Madame had een kloeke zoon gekocht. Dus tracteerde menheere op een fles champagne, want hij voelde zich de gelukkigste mens van de wereld. Vooral omdat hij het zo getroffen had met zijn memme, een kerngezonde boerendochter, de beleefdheid in persoon, en werkzaam, en handig, een voorbeeld van braafheid en deugzaamheid. Meer had het gezelschap niet nodig om Mestdagh een ferme kool te stoven. Een van de "lollekensheren": "A propos, Menheere Mestdagh, ge ligt hier nu al 'nen dag of veertiene ons hûûren zot te raozen mee î memme; zûû 'n meisken moet er volgens î nog gebore worden. Z'es braove, godvruchtig, z'ontvangt alle weken Onz'Heere, 't es 'n oprechte onbevleete ontvangenesse. Awel, weet ge wel dat er op die memme 'n grûûte vliege zit?" - "'k En versta u niet goed." - "I memme eed 'n kind ghad!" - "Da zijn leugens!" - "De pure waerheid; 'k weet het van 'n goe paert, vraog het heur en ze zal 't nie afstrijen; ten andere de preuve zijn daor. . ."

Hoe Mestdaghs avontuur beëindigd werd? "'k En hên geen memme meer. Z' heeft een kind ghad. 'k Hê ze mee heur klikken en klakken op straat gesmeten. Ik of Madame we willen geen schandalen in ons huis."

Tot daar een en ander over de Mammelokker-legende. Nu nog iets over het Mammelokker-gebouw.

Nauwelijks had de gewezen stadsingenieur Emile Braun zich de burgemeestersjerp omgord (1895) of het Gemeentebestuur begon aan de uitvoering van een aanzienlijke reeks grote werken, die de fysionomie van menig stadsgedeelte volkomen zouden wijzigen.

Een van die spectaculaire werken betrof namelijk het hartje van de oude stad : de huizenblokken gelegen tussen Belfort en St.-Baafskerk. Deze werden kordaat met de grond gelijk gemaakt waardoor een kruisje gemaakt werd over de aloude St.-Jans- en Regnessestraten. En het St.-Baafsplein in het leven geroepen. Meteen ontstond een broodnodige verbinding tussen laatstgenoemd plein en de Botermarkt. Meteen verloor de Lakenhalle het keurslijf van halfvergane huisjes, waarin ze tot nog toe geprangd gezeten had.

Daar men van die uitgelezen gelegenheid een dankbaar gebruik wenste te maken om dat historisch gebouw niet alleen grondig te herstellen, maar bovendien te voltooiën, vermeerderde men de 7 bestaande traveeën met 4 nieuwe, die hoewel van meet af aan voorzien waren, maar nooit uitgevoerd werden.

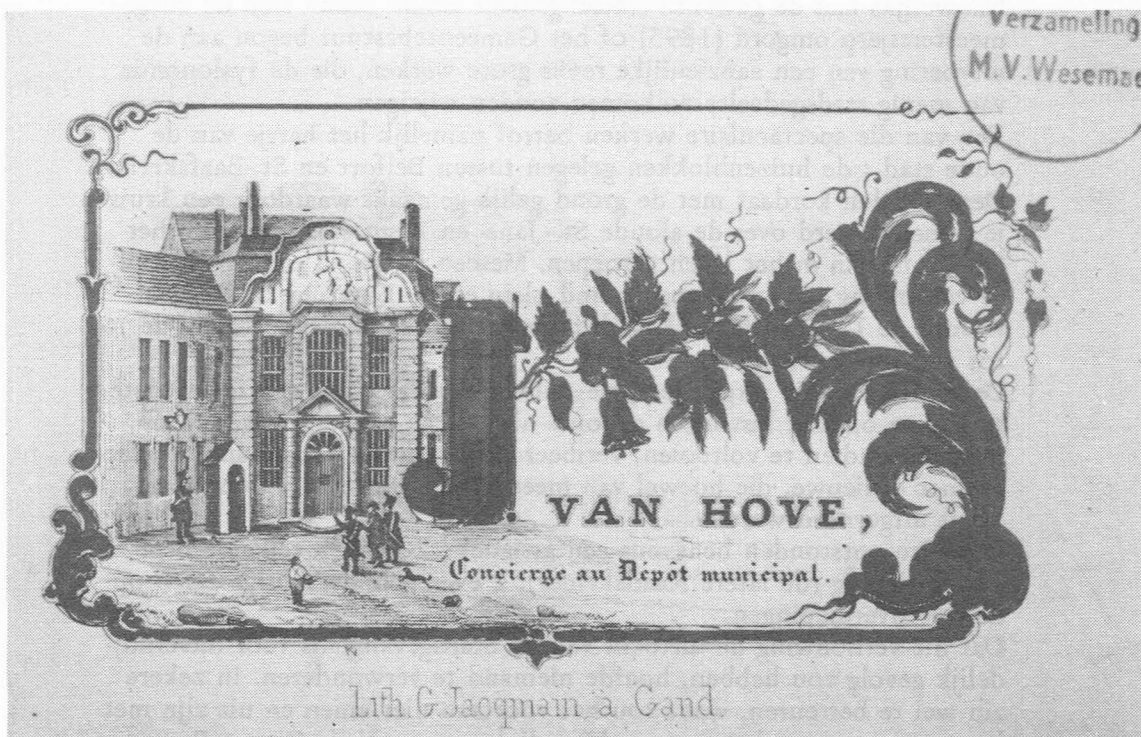
Derwijze ontstonden benevens een artistieke 20 zuilen tellende benedenverdieping (de latere Raadskelder), 2 even schilderachtige zalen op de bovenverdiepingen.

Dat die verbouwing de uittocht van de Stadsgevangenis voor onvermijdelijk gevolg zou hebben, hoefde niemand te verwonderen. In zekere zin wel te betreuren, want zou het voortaan niet amen en uit zijn met het verwerven van het zo populaire diploma van Vrije Gentse Burger aan niet de eerste de beste afgeleverd "onder de wekkinge" ? (10) Stond het werkelijk in de sterren geschreven dat de Stadsamigo in een met geschiedenis geladen gebouw (Sausselet, Belfort) moest ondergebracht worden ?

Zonder enige twijfel aangezien het gewezen hospitaal van Sente Jan in d'Olie gheenaemt ten Dulle aangewezen werd als waardige opvolger van de Mammelokker. Gelegen aan de Oude Schaapmarkt, gebruikte men dit in 1191 gesticht en in 1797 afgeschafte klooster van 1820 tot 1863 als receptie van verlaten zuigelingen, vondelingen genaamd.

Deze kinderen werden 's morgens vroeg of 's avonds laat in een rolvormig kastje geplaatst dat in de gevel van het gebouw aangebracht was. Door het kastje een halve draai om zijn as te laten uitvoeren geraakten de kinderen in het gebouw. Het luiden van een bel kondigde de aankomst van een nieuw gastje aan.

Elders noemde men een dergelijk kastje een schuif (in het Frans tour) te Gent sprak men van een rol of rolleke. Dat men al heel gauw niet alleen het kastje maar ook het gebouw met "rolleke" ging aanwijzen, is een van die dingen die niemand verwondert. Maar dat 40 jaar na de afschaffing van de instelling het gebouw nog steeds onder die benaming bekend staat, mag op zijn minst verbazingwekkend genoemd worden. Het spreekt vanzelf dat het Rolleke ook als gevangenis zijn uithangbord in ere zou bewaren zodat men nog heel lang als dagelijkse

Een van de 3 bekende nochtans zeldzame visitekaartjes van cipier Jos. Van Hove (± 1845). Van 1741 tot 1897 (in dat jaar werd een aanvang gemaakt met de ontmanteling van de Lakenhalle) grensde de Mammelokker aan de huizenrij waarvan het St.-Jorishof het laatste gebouw was. Niet vergeten dat de "orologiemaker" van het Belfort, Roemaet, zoon, gehuisvest was in de aangebouwde doch naderhand gesloopte vleugel van de Mammelokker : op de afb. nagenoeg volledig weggemoffeld door de letter J. Op het bordes ontwaart men de gestalte van een manspersoon, in de vesteropening erboven een vrouw. Deze woning droeg het nummer 23, Van Hove's Mammelokker het nummer 21.

kost te horen kon krijgen : "Hij zit in 't Rolleke" - "Er is geen plaats meer in 't Rolleke."

Een wereldschokkende gebeurtenis als de verhuizing van de Mammelokker naar het Rolleke kon begrijpelijkerwijze zo maar niet onopgemerkt voorbijgaan. Daar moest een lied op gemaakt worden.

Het is niet gemakkelijk uit te vissen op welk tijdstip het den volke aangeboden werd. Gebeurde dit reeds tijdens de karnavalsweek van het jaar 63 ? Wat er ook van zij, het kwam er. Jammer genoeg weten we niet op welke "stem" het gezonden diende te worden. Het is al

wel dat we er na lang zoeken achter gekomen zijn wie er de dichter van is.

P. Claeys die het lied natuurlijk gekend heeft getuigt ervan dat het is een "chanson dont l'auteur par excès de modestie a voulu gardé (sic) l'anonyme (resic)" (11).

Zoals gezegd slaagden we erin het lied terug te vinden in een bundel berustend in de Universiteitsbibliotheek (12). Daardoor kwamen we te weten dat het niet door de eerste de beste Strop gemaakt werd, maar door Emiel van Goethem, de bekende boekhandelaar - gelegenheidsdichter-publicist (wekelijkse praatjes in de Gaz. van Gent) - toneel-schrijver (o. a. van het historisch drama "De Pacificatie van Gent". Ons inziens een voldoende reden om het integraal af te schrijven.

ADIEU AAN DE MAMMELOKKER

Ge zijt ne spinder of ne dokker,
Een schooiersjonk, een eêlmanskind,
Bekent, de Gentsche Mammelokker
Is iets dat g'elders nie en vindt !
Er is - daarom mijn droeve klachten -
Voorzeker in onz' schoone stad,
Geen monument, dat, zelfs bij nachte
Zoodanig veel bezoekers had !

Beziet alleenlijk de façade :
Van kinderliefde is 't een model;
Nooit zag men in een *kavalkade*
Iets dat zoo flink is en zoo wel.
De vreemding die er komt naar kijken
Die staat genageld aan den grond
En laat er zijn gewondering blijken
Al meê het water in den mond.

Wanneer men na een ferme geute
Van dobbelen *uitzet* of van *kwak*,
Gesnapt werd midden in de leute,
Ge zat daar stil op uw gemak.
En als ge waart in staat van gratie,
Men bracht u een proces-verbaal
Dat was een soort van invitatie
Al voor het *lollekens tribunaal*.

Zij die er werden ingelaten
Die leefden sober en gezond,
Want al de voedsels die zij aten
Die pikten nooit in hunnen mond;

karnavalsoptocht te
Gent, den grooten toer
genoemd. Deelname
van groot aantal rijtuigen

algemeen bekend en ge-
waardeers Gents bier
van 't vat
druppel jenever

rechtbank van enkele
politie, de zaterdag ge-
houden.

En alles wat men u kwam schinken,
Was overvloedig, maar zoo fijn,
Dat men een heelen dag kon drinken
En zonder ongesteld te zijn.

Gij zat daar onder dezen toren,
Dien men met fierheid 't Belfort noemt,
Waar men den gulden drank ziet gloren,
Waar klokke Roeland, zoo beroemd,
Aan al de volken gaat verkonden
Of 't feesten of het stormen zal;
Gij voeldet 't hert gansch opgewonden
Gij waart *vrij-burger* heel en al

na ten minste geduren-
de 1 nacht opgesloten
te zijn geweest

En of die schoonheid moet verdwijnen
Wâ kop heeft dat nu toch beraamd !
Mijn Gentsche ziele zal verkwijnen.
Ik sta verpletst, ik ben beschaamd !
Komt nu na 't een of ander dingsken
Madam Politie aangewaaid,
Men wordt er lijk een vondelingsken
Onnoozel in de Roll' gedraaid !

Refrein

Och God, wâ triestig avonture
De Mammelokker heeft er gestaan.

Dat is toch wel een zotte kure,
We moeten nu allen naar 't Rolleken gaan.
Daar weet men nog van tijd of ure,
Men hoort er zelfs geen *wekkring* slaan
Salut demeure chaste et pure !
Adieu ! adieu ! met een bloedig getraan.

het deuntje op de bei-
aard dat het slaan van
de klok voorafgaat

Drukker Van den Hoeck

een populaire zinsnede
uit "Faust" van Gounod

We geven grif toe dat onderhavig opstel geen volwaardige en onversneden heemkunde kan genoemd worden. Daarvoor is zijn stramien te veel doorweven door flitsen uit de folklore en uit de kunstgeschiedenis, om slechts deze twee spelbreeksters te noemen. Wat laatstgenoemde discipline betreft zijn we noodgedwongen uiterst zuinig geweest in het etaleren van wetenswaardigheden, alhoewel we de aandacht zouden kunnen trekken hebben op de rijke verzameling afbeeldingen van beeldhouwwerken, schilderijen, etsen en andere producten van pen en pen-

seel, die van de eerste tot de laatste de Mammelokkerlegende behandelen; verzameling die tegenwoordig bewaard wordt in de reserve van het Bijlokemuseum en vrijwel door niemand bekend is.

Alfons van Werveke stelde ze met zorg en geduld samen en exposeerde ze in het zg. Museum van het Belfort tegelijkertijd met de documenten die betrekking hebben op Belfort, beiaard, klokken, uurwerk, draak, enz.

Helaas, maar al te vroeg zou er een kink in de Mammelokkerse kabel komen, want op zekere dag kwam van Hogerhand het bevel de prenten subito-presto uit het Belfortse Museum te verwijderen. Een of andere halfgare passant had zich door de afbeeldingen van wat stenen of gepenseelde vrouwenborsten zo wreed geschandaliseerd gevoeld dat hij full-speed moest gaan protesteren. Met het belachelijk gevolg dat de Overheid de waardevolle documenten deed inpakken en expediëren naar de vergetelheid. Nog een geluk dat de papieren niet geëxecuteerd werden. Zoals omtrent dezelfde tijd met gelijkaardige dingen in een ander Museum wèl gebeurde.

Is het nodig eraan te herinneren dat het laatste bedrijf van het Mammelokker-drama gespeeld werd van augustus 1961 tot het voorjaar 1962? Sedert lang reeds had het Stadsbestuur besloten het danig verweerd beeld door een repliek te vervangen. Met het maken van deze repliek werd beeldhouwer Jan Antheunis belast. Uit een 5 m³ groot blok fijnkorrelige witte steen "Antior" van 2,7 m op 2,6 m kapte de kunstenaar in het werkhuis van Rigelle, Zwijnaardse Steenweg, de nieuwe Mammelokker. Als model diende een uit 4 delen bestaande maquette, die men voor de gelegenheid uit de reserve van het Museum voor Schone Kunsten was gaan halen. Zoals bekend overleed Jan Antheunis enkele maanden geleden.

NOTEN

- (1) Alfons van Werveke, *De Mammelokker*, *Het Volksbelang*, 27.8.1898.
- (2) Spiegel van de / Doorluchtige, eerlicke, Cloucke, Deuchtsame / ende verstandige vrouwen : / Genomen uut diveersche Grixsche ende latijnsche / war-history-schryvers tot vermaeck ende leeringe / van alle liefhebbers van eerlicke vrouwen. / Met diveersche constige coperen Platen verciert ende rijmwyse / Beschreven door Theocritū ā Ganda. / Judocus Hondius exc. / Amsterdami 1606./
- (3) Geciteerd door A. De Cock in "De Mammelokker": te Gent, *Volkskunde*, 18de Jg., 1906, blz. 45 e. v.
- (4) Johan Wilhelm Wolf, *Niederländische Sagen*, Leipzig, 1843.
- (5) L. Lievevrouw-Coopman, *Gents Woordenboek*, Gent, 1950.
- (6) Pr. van Duyse, *Klaverblad*, Gent, 1848.
- (7) P. de Ryck, *Gentianen, een resem oude Gentse Sagen*, verzameld, ingeleid en van aantekeningen voorzien door Prof. Dr. Paul de Keyser, Gent, 1955.
- (8) *Universiteitsbibliotheek*, A 1258 2.
- (9) Lodewijk De Vriese, *Onder de Wekkinge, een resem brokskens Gentsch leven voor 't volk bijeengegaard*, Gent, 1925.
- (10) Laatste aflevering op 2.2.02.
- (11) *La Flandre libérale* 25.4.04.
- (12) *Universiteitsbibliotheek* G 19936 63.

M. VAN WESEMAEL

HET REGLEMENT DER GENTSE KOMMISSIONARISSEN HALFWEG DE 19e EEUW

In de bibliotheek van de Lokerse Heemkring DE SOUVEREINEN hebben we een drietal "Reglement-Tarieven der Kommissionarissen der stad Gent" in bewaring gegeven. We meenden dat het wel interessant kon zijn voor onze vrienden van Gent om er even in te grasduinen en er hun enige bijzonderheden uit mee te delen.

De drie reglementen zijn uitgegeven in de vorm van een zakboekje, het formaat is ongeveer 9 x 14, twee ervan hebben 8 blz. en de titelbladzijde draagt de volgende tekst **REGLEMENT DER KOMMISSIONARISSEN ONDER HET BESTUUR VAN F. VAN HOOBROECK, KOEPOORTSTRAAT,,N° 2, TE GENT.** Het werd gedrukt bij Ph. Choquet, St.-Hubertstraat. In het tweede boekje vinden we hun onder . . . **HET BESTUER DER GEBROEDERS DE BLAUWE, OUDE KALVERMERKT, Nr 7, te Gent, en de drukker : Gebroeders Michiels, Groenselmarkt, 14, beiden dragen geen jaartal.**

Van het derde boekje nu, veruit het meest interessante, willen we wat meer bijzonderheden geven. Het telt 16 blz. en we vinden er ook een datum op vermeld nl. 1864, op het titelblad lezen we :

VOLLEDIGEN EN GEWAERBORGDEN DIENST / DER / OPENBARE KOMMISSIONARISSEN, DRAGERS / EN EMBALLEERDERS / DER STAD / GENT EN VAN DEN OMTREK / REGLEMENT EN TARIEVEN / ZELFDE INSTELLING / TE BRUSSEL, LUIK EN VERVIERS. / BESTUER : / POEL, N° 12, GENT.

Het adres is later met een dikke potloodstreep doorgehaald en eronder werd met inkt bijgeschreven : **BOTERMANSTRAAT N° 14.**

Op blz. 2 wordt dan het **DOELWIT DER INSTELLING** bekend gemaakt, we lezen o. m. :

De Kompagnie der openbare kommissionarissen, dragers en emballeerders met een volledige dienst in te rigten voor de stad Gent en deszelfs omtrek, heeft voor doelwit de handels- burgerlyke en openbare betrekkingen te vergemakkelyken en vergrooten, met een **LEEGEN PRYS** en elk uer van den dag en nacht, menigvuldige diensten aen te bieden welks haestig en snelle uitvoering zy waerborgt by middel van een stelsel van merken-ontvangstbewyzen welke het publiek moet eischen voor de minste bewezene diensten, voor degene zelfs die by het eerste gedacht de noodzakelykheid eener waerborg niet schynen te verregtveerdigen.

Het bestuur maakt er dan verder het publiek attent op dat ze geen andere controle bezit dan de **MERKEN** die hun worden afgeleverd door de kommissionarissen, zij kan dan ook geen schadeloosstelling uitbetalen dan aan de personen welke bij hun reklamatiën de **MERKEN** voorleggen welke dragen : ". . . het nummer van de kommissionaris welke men gebezigt heeft, het bedrag der betaelde som, den datum en zelfs,

by middel eener byzondere aenwyzing het geschatte uer.”

Uit het reglement dat nu volgt halen we het volgende :

§ 1.

De instelling rigt een zeker getal personen in, genoemd “OPENBARE KOMMISSIONNARISSEN” met waerborg voor de gevallen van ontvreemding of verlies tot bedrag der somme van 1000 franks.

Het getal van het personeel vermeerderd volgens de noodwendigheden van het publiek en in verhouding met den bestand der zaken van de Instelling.

§ 2.

De kommissionnarissen dragen de volgende kleederen :

- a) Een gryzen linnen kiel.
- b) Eene blauwe broek.
- c) Eene muts van blauw laken met roode biezen en het opschrift dragende van “KOMMISSIONNARIS” waerboven een orde-nummer.
- d) Eene lederen gordelriem rond de leden, met giberne dienende om de merken, de brieven, den taks en de reglementen te bevatten.
- e) Eene ovale koperen borstplaet dragende in halven kring de woorden “STADSKOMMISSIONNARIS” te midden het stadswapen en onder het wapen het ordenummer van den kommissionnaris.

De kommissionnarissen-surveillanten hebben aen de klak een zilveren bieken, en het opschrift Kommissionnaris is vervangen door het woord SURVEILLANT. Hunne bedieningen bestaen voornamelyk in 't toezien der kwartieren aen hunne zorgen toevertrouwd.

De onder-toeziens dragers dragen een kepi met het opschrift ONDER-TOEZIENER DER KOMMISSIONNARISSEN op het vorenste der klak geborduert.

De toezieners draegt dezelve kleeding, met de woorden “TOEZIENER DER KOMMISSIONNARISSEN” in goud geborduert op de klak.

Het publiek kan zich tot den toezieners of tot den onder-toezieners wenden voor alles wat den dienst betreft, zoowel voor de klagten en reklamen als voor de kommande en de aanbestedingen.

Het materiaal bestaet uit :

- a) Schouderbanden en koorden om te dragen op den rug.
- b) Draegberriën.
- c) Karren met twee wielen van alle slach, voor den gewoonen dienst.
- d) Treemkarren, met vier wielen en op veeren, voor verhuizingen en vervoer van groote meubels.
- e) Manden voor het vervoer van wynen, breekbare voorwerpen en gevleugelde dieren.
- f) Regenschermen.

§ 3.

De kommissionnarissen dragen met zich de minst zware hunner gereedschappen; zy ontvangen alle de boodschappen, zoowel op hunne stand-

plaetsen dan wanneer zy zonder last langs de straten gaen.

§ 4.

De kommissionarissen der Instelling kunnen gebezigd worden voor alle slach van boodschappen en vervoeren, om voorwerpen en lasten te dragen, om wynen te vervoeren, verhuizen te doen, om telegrammen mondelyks of geschrevene bevelen te dragen, om de magazynen te openen en te sluiten, dezelve te kuischen, stofgoederen te rollen, kolis of koopwaren te emballeeren of te deballeeren, ladingen of lossingen te doen of te bewaken, de huizen te onderhouden en te kuischen, de kleederen en tapyten uitte kloppen, de plankieren te begieten, de sneeuw weg te vagen, te helpen op de eetmalen, feesten, bals en bruiloften, te helpen in huisgezinnen, in de werkhuizen of by de koophandelaers, geldinvorderingen of betalingen te doen, de zieken te bewaken, de reizigers te wekken voor het vertrek der konvooijen of der messengerien, de persoonen te vergezellen op de wandeling of by het eindigen der schouwburgvoorstellingen, feesten en concerten, te dienen als getuigen, als expres-boodschappen binnen de stad en de omtrek, in een woord, voor alle werken die eene haestige, bescheidene en zekere uitvoering vereischen.

Men ziet de taak van de kommissionaris was veelomvattend en de goede man moest zowat van alle markten thuis zijn en "in alle handen goed" zoals men wel eens zegt. Art. 6 leert ons iets over de werkuren die ze dienden te kloppen, men was toen nog verre van de z. g. 8-uren dag, luister maar :

Ze zijn in werkzaemheid van dienst.

's Somers :

a) Van 6 ure 's morgens tot 8 ure 's avonds.

's Winters.

b) Van 7 ure 's morgens tot 7 ure 's avonds.

Er volgen dan nog een 17-tal art. welke o. m. handelen over den waarborg "voor de gevallen van ongetrouwheid, verlies of beschadiging, tot beloop der somme van 1000 fr." We vernemen dat de kommissionarissen "maer worden aengenomen in den dienst mits de byzondere toelating van den opper-kommissaris der plaetselyke politie". Het is hun verboden te roken in tegenwoordigheid van degene die hen bezigen, noch in de huizen waer zy binnen treden. De Instelling gelast zich ook "met het doen kuisschen der wapens van de Burgerwacht, en met het witverven der gordel- en schouderriemen.

Wat diende men nu zoal te betalen voor de diensten welke men aangeboden kreeg ?

We laten hier een paar voorbeelden volgen :

Per boodschap.

a) Voor elke boodschap, zonder karre

Fr. "25

b) Voor elke boodschap, met een karre Fr. " 50
 Wanneer een persoon zich doet vergezellen door een kommissionaris met gebruik van een regenscherm, wordt de boodschap 10 centiemen verhoogd.

Per uer.

a) Kommissionaris zonder karre.	Fr. " 50
b) Kommissionaris met karre of gebruik van een regenscherm	" 75
c) Kommissionaris met platform (wagen met 4 wielen)	1 00

Per dag.

a) Voor gidsen in de stad en de voorgeborgten	Fr. 3 00
b) Om de handelsreizigers te vergezellen met of zonder karre	3 00
c) Om te helpen verhuizen doen, zonder karre	3 00
d) Voor verhuizen met karre	4 00

Per kilometer

Voor boodschappen als express buiten de stad, met 10 kilog. gewigt of zonder last. Tot vier kilometers ver aen 25 centiemen per kilometer.

Voor elke kilometer daerboven, 20 centiemen.

Om het antwoord terug te brengen betaeld men maer de helft van den taks.

Den kommissionaris moet, buiten geval van dringende beletsels, zyne boodschap in twee uren doen voor 4 betaelende kilometers (zy dus 8 kilometers gaen en keeren).

Voor het uitdelen van drukwerk vonden we volgende prijzen : per 25 stukken : Fr. "75, per 50 - Fr. 1.40; per 200 - 2.50; per 200 - 4.00; per 1000 - 10.00.

We vonden ook nog een tarief voor de

Byzonderen dienst der Schouwburgen, Feesten, Bals
en Concerten.

a) Om een rytuig te halen, mits den kommissionaris te verwittigen
1/4 uers voor het uitgaen	Fr. " 25
b) Om bij het uitgaen te vergezellen tot aen de wooning	" 50
c) Idem met regenscherm	" 60
d) Voor elke boodschap gedurende de tooneel-voorstellingen of gedurende de feesten, bals en concerten	" 50

Om te eindigen worden dan nog de **STANDPLAETSEN DER KOMMISSIONARISSEN** aangeduid, deze zijn :

Kauter, Arteveldeplein, Statieplein, St.-Pietersplein, Ketelplein, Koornmerkt, Groenselmerkt, Vischmerkt, Vrijdagmerkt, Sluizeken, H. Kerst, Antwerpsche-straet, Brugsche Poort, Poel, Dierentuyn, Botaniek Hof, Keizer-poort, Krygs-hospitaal, St.-Michielsplein, Kalanderberg, Boter-

merkt, Kalvermerkt, Coupure (Salon Napoléon), Entrepot, Boulevard Frère-Orban, Prinsenhof, Spanjaerds-Kasteel, Kortryksche Poort, St.-Lievens-poort, Nieuwe Wandeling, Schyfschieting, Zandberg, Gouden Leeuwplaets, Beestenmerkt, Jesuiten-straet, Bestormbrug, Burgstraet, Visschery (aen de brug), Sasse Poort, Spoorwegstation van 't Land van Waes en van Eecloo.

Tot daar dan een, misschien voor velen onder u, onbekend brokje uit het leven van een Gentse Kommissjonaris, in het midden der 19e eeuw.

FR. DE VOS

DE OPENBARE VERLICHTING TE GENT IN HET MIDDEN VAN DE 18e EEUW

Op 25 november 1762 verscheen het reglement "raeckende de Lanteren binnen de Stadt Gendt".

Het reglement begint met een motivering. "De Keyserinne ende Koninginne. (Maria Theresia) Wy hebben van alle tyden sonderlinge attentie gemaect om alomme ende namentlyck in de groote Steden te handthaeven het goedt ordre, ende om de algemeyne ruste versekeren jegens de excessen, dieveryen ende straetschenderyen, die meermaels bedreven worden in de groote Steden, voornaementlyck by winter-tyden ende met den duysteren; om welcke pregnante redenen Wy noodtsaeckeleyck geacht hebben van boven de Wachten ende Patrouillen, die 's nachts de voorseyde quartieren onser Stede van Gendt doorkruysen, de Straeten der selve bovendien doen verlichten by wege van Lanteren, verdeylt op sekere distantien; gelyckerwys alomme geschiet in wel-gepolicierde Landen ende Rycken, ende nu lestmael met groot succes binnen onse Steden van Brussel ende Antwerpen : SOO IS 'T dat Wy, onderricht zynde dat dit deel der goede Policie teenemael gestaeckt ende vernegligeert is binnen onse Stadt van Gendt, . . . , willen de doen standt grypen ende voor altyt observeren soo heylsaeme schickinge voor de ruste der Inwoonderen van onse voorseyde Stadt, ende prevenieren d'ongelucken in het versmooren van onse Onderdaenen ter causen van de menigvuldige Rivieren, hebben geordonneert ende gestatueert, gelyck Wy ordonneren ende statueren mits desen". Om zo veel mogelijk de geringe burgers en ambachtslieden te ontlasten zullen aan "alle Hotels, groote Gebauwen, aen alle Abdyen, Kercken, geene uytgenomen, Capellen, Kloosteren, Gods ende Fondatie-huysen, publike Scholen, Confrerien ende andere diergelycke Huysen ende Edificien toebehoorende aen eenig Corpus van Neeringe" een of meer

lantarens worden gehangen, "ende dit t'elcks privativen ende koste der Administratien ende Corpora, die met het onderhoudt van diere zyn belast".

Ook de raadslieden van de Raad van Vlaanderen, de griffiers en de ontvangers, de magistraten van de Keure en de Gedeede, de pensionarissen, de secretarissen, de tesoriers, ontvangers en admodiateurs, de baljuw van St.-Pieters, de opperbaljuw van St.-Baafs, de opperbaljuw van het burggraafschap moeten op hun kosten aan hun huis een lantaarn ophangen. Verder zullen de huizen van de personen, die een paard of koets hebben, de afspanningen, herbergen, wijnhuizen en drankhuizen met een lantaarn zijn verlicht. Aan elke brug moeten twee lantaarnen worden geplaatst.

De kanunniken van de St.-Baafskatedraal en van collegiaal van St.-Pharaildis, de pastoors van de zeven parochiale kerken, de getituleerde personen en edellieden, de assessors van de Berg van Barmhartigheid, de directeurs en ontvangers van de provinciale rechten moeten insgelijks een lantaarn aan hun woning hangen.

Al de voornoemde personen, alsook dezen, die vrijwillig een lantaarn aan hun huis hangen, zijn ontslagen van het betalen van een aandeel in de kosten van de lantaarns, "waer mede de respective Gebuerten hier naer belast zullen worden".

Wat de overige inwoners betreft, zullen vier, vijf tot zes gezinnen worden samengevoegd om een lantaarn te onderhouden; de kosten worden gedragen door de inwoners in verhouding met het huisgeld.

Al de nieuwe lantaarns moeten gemaakt worden naar een model, dat op het stadhuis berust. De lantaarns moeten branden gedurende de vijf wintermaanden van vijftien oktober tot vijftien maart op de uren voorgeschreven door het stadsmagistraat.

De lantaarns moeten voorzien zijn van goede en zuivere olie, de wicken moeten gemaakt zijn van twaalf draden katoen; tijdens vriesweer moet lijnolie gebruikt worden.

Twee commissarissen en een secretaris, benoemd door het magistraat van de Keure, zullen voor de uitvoering van het reglement zorgen. Deze commissarissen houden een register verdeeld in hoofdstukken volgens het aantal gebuurten, "waer in aengeteekent zullen worden de verdeelingen der Lanternen die in elck van de respective Gebuerten zullen geschiet zyn". Het magistraat mag de bewoners van "eenige weynige Gebuerten verre afgelegen ende bewoont door arm volck" ontslaan van het onderhoud van lantaarns.

De gebuurtedekens behoren de uitvoering van het reglement in hun gebuurte na te gaan; op het einde van elke wintermaand bezorgen ze een schriftelijk verslag aan de commissarissen "waer by sy oock aenteekenen zullen de Persoonen ende Huysen die sy zullen bevonden hebben in faute gebleven te zyn van hun te conformeren aen dit Reglement". De officieren, dekens en baljuws, alsook de patrouilles en de nachtwakers zullen de naleving van het reglement nazien en gebeurlijk aan de

commissarissen verslag uitbrengen. Voornoemde toezieners mogen de ontbrekende lantaarns doen plaats en dit "ten dubbelen koste van de Faillanten, boven de boete van twee schellingen ten profyte van den toesiender".

Op het einde van elke wintermaand moet elke inwoner zijn aandeel aan de gebuurtedeken betalen. "De Dekens van ieder Gebuerte zullen moeten verschieten de onkosten der nieuwe Lanternen, die zullen geordonneert worden te stellen in ieder Gebuerte, daer van de repartitie maecken ende d'inninge doen ten laste van ieder Gebuer naer advenante den taux van d'Huys-gelden".

Zoals vele reglementen eindigt ook dit met de gebeurlijke sancties. "Verbiedende seer ernstelyck aen een iegelyck van dese Policie te stooren, 't zy door het uytdooven van het Licht, het los maeken, breken ofte vernietingen der Lanternen, ofte door eenige andere diergelycke ongeregeltheden, op pene van te verbeuren eene amende van t' sestig guldens, een derde daer van t' onsen behoefte, het tweede ten behoefte van den Officier exploitant, ende het resterende derde ten profyte van den aenbrenger. Ende de gone die niet in staet zullen zyn om de voorseyde amende te betaelen, zullen gestraft worden by geesellinge ende uytbanninge voor de termyn van thien jaeren".

M. VAN GENT

Bron : Plakkaatboek van Vlaanderen, deel III.

BIBLIOGRAFIE

1. Alhoewel reeds in 1965 verschenen, toch willen we nog aandacht vragen voor twee werken van de "Inventaris van het Kunstpatrimonium van Oost-Vlaanderen" en dit omdat deze prachtige boeken werkelijk goedkoop zijn en nog heden verkrijgbaar zijn.
SINT-BAAFSKATHEDRAAL GENT door Dr. Elisabeth DHANENS.
Het werk telt 316 blz., 10 tekeningen in tekst, 272 afbeeldingen op 120 blz., vier Quadrichromies. Prijs 325 fr.

Het RETABEL van het LAM GODS in de SINT-BAAFSKATHEDRAAL te Gent, door Dr. Elisabeth DHANENS.

Het werk telt 124 blz., twee tekeningen in de tekst en 48 afbeeldingen op 32 blz., twee quadrichromies. Prijs 175 fr.

Deze beide standaardwerken mogen zeker niet ontbreken in de bibliotheek van de Gentse kunstliefhebbers.

2. De Gentenaar :

Het voormalig Recollettenklooster door Prof. P. Kluyskens
26 december 1973, 2 en 8 januari 1974.

Bijloke-museum wil pedagogische aanpak. Inrichtende commissie
150 jaar (3 januari 1974).

Een kwart eeuw activiteit van de Kommissie van Monumenten door
Prof. P. Kluyskens : 14, 21 en 29 januari 1974.

Volklied kent heropflakking. Karel Waeri leerde Gentenaars zingen
(15 januari 1874).

Carmen Dionyse kiest voor ongewone kunst (17 januari 1974).

3. Toerisme in Oost-Vlaanderen (22° jaargang, n° 5).
Het Gildehuis der Vrije Schippers, door Dr. J. Decavele.
Armand Heins (1856-1938) door G. Van Severen.
4. Bij de heer Van Wesemael Pieter (Nijverheidsstraat 116 St.-Amands-
berg) zijn nog enkele exemplaren te verkrijgen van het werk "Ge-
schiedenis der Gentsche Wevers" door P. Verbauwen. Prijs : 50 fr.
(tel. 28 53 28)

"VERLEDEN VAN HUIZE SINT-JAN DE DEO" door Jaak BREBELS

L. S.

Het boek dat wij u heden willen aanbieden is een onuitgegeven brokje
Gentse geschiedenis.

Over het geschiedkundig verleden van het Instituut Sint-Jan de Deo te
Gent is tot op heden weinig geschreven. Het uitgeven van dit werkje
is bedoeld als een bijdrage tot betere en vooral bredere kennis van de
Gentse geschiedenis, die zich in het verloop der tijden op het Gentse
"MEERHEM" heeft afgespeeld.

Wij hopen dat in dit werkje een aanloop zit om enkele misverstanden
over belangrijke gebeurtenissen (o. m. benaming FRATERSPLEIN -
KARTUIZERS - VREDE VAN GENT), die spijtig genoeg nog bij een
deel van de Gentenaars leven, op te ruimen.

I n h o u d

Niet minder dan zeven lijnen van de geschiedenis uit het Gentse Meer-
hem komen in Huize Sint-Jan de Deo samen.

1. Eerst waren het de Fraters Derde-Ordelingen van Sint-Franciscus,
die er vanaf 1456 tot 1584 werkzaam waren in de Ziekenverpleging.
2. Vervolgens slaagden de Kartuziers er in, na hun verjaging uit hun
klooster op Rooigem dat door de Calvinisten verwoest werd, weer
tot een kontemplatieve rijkdom te komen op het Meerhem.
Zij bleven er tot 1794.

3. Na het verdwijnen van de Kartuizers werden de gebouwen door soldaten bezet, die er een militair hospitaal onderbrachten.
4. In 1797 kocht Lieven Bauwens de gebouwen en richtte er eerst een leerlooierij in en twee jaar later zijn fameuse mechanische spinnerij. Hij deed dit met zijn uit Engeland gesmokkelde Mull Jenny.
5. In 1814 gingen de gebouwen over naar de gebroeders Bossaert. Het was ook in dat jaar dat DE VREDE VAN GENT tussen Engeland en Amerika ondertekend werd.
6. Bij de dood van W. Bossaert kocht kanunnik De Decker een groot deel van de gewezen kartuize voor zijn broeders van Sint-Jan de Deo, een tak van de Broeders van Liefde die zich te dien tijde vooral gingen toeleggen op verpleging aan huis.
7. In 1946 namen de Broeders Hiëronymieten de taak van de Broeders van Sint-Jan de Deo over. Zij verzekeren er tot op heden de continuïteit van een zeer belangrijk en nuttig dienstbetoon de verzorging namelijk van psychisch gestoorden waarvan er een groot aantal, na verpleging hun plaats in de maatschappij terug innemen.

Het werkje beslaat ± 200 bladzijden en is rijkelijk geïllustreerd (27 illustraties).

Het boek is te bekomen :

- door storting van 200 fr. op P. R. nr. : 48.68.34 van A. VANDERFEESTEN, Fratersplein, nr. 9 - 9000 Gent, met vermelding "Boek".
- of op het Secretariaat van het Instituut Sint-Jan de Deo, Fratersplein, 9 - 9000 Gent.

BROECKHOVE M. - De Gentse Kant, 36 blz., 12 ill. kleurkaft.
Uitgave van de Kon. Bond der Oostvlaamse Volkskundigen. Gent.

Ter gelegenheid van het vijfjarig bestaan van de Kantwerksterklub Sint-Katelijne van voornoemde bond heeft schr. een studie gewijd aan de Gentse kant, een kant waarover we thans niet meer horen spreken en waarvan sommige kantmiddens durven te beweren nooit zou hebben bestaan.

Aan de hand van authentieke bescheiden wordt die bewering weerlegd. Deze kant "la dentelle de Gand à réseau varié" genaamd is onafscheidbaar verbonden met de Kongregatie van O.-L.-Vrouw-Visitatie die thans nog eksemplaren van de echte Gentse kant bezit.

De Gentse kant is beroemd geworden nadat door het Gemeentebestuur van Gent aan het Hospies van de Blauwe Meisjes, die onder de bevoegdheid van de E. Z. van O.-L.-Vrouw-Visitatie stonden, opdracht gaf een kanten kled te vervaardigen als huwelijksgeschenk voor Hertog

Leopold (later Koning Leopold II) en Aartshertogin Maria Hendrika. De propaganda van de laatste zorgde er voor dat de Gentse kant tot ver over onze grenzen werd verspreid.

Schr. behandelt op duidelijke wijze de oorsprong en de teloorgang. De technische uitleg over de karakteristieken door Mevr. L. Van Dijk-Van Hooren, eerste lesgeefster van de club, verhoogt de kwaliteit van de studie.

Vele historici en volkskundigen hebben reeds over Gent en de Gentse schatten geschreven. Het loopt van geen leien dakje een totaal nieuw aspekt te ontdekken waarover men weinig of niets weet. Hier is dit uitzonderlijk het geval. Deze uitgave vult in de literatuur over de kant in het algemeen en over Gent in het bijzonder een leemte aan. Het is een studie die zeker thuishoort in de bibliotheek van de Gentse heemkundigen.

Te verkrijgen door storting van 110 fr. op PRK. 969.46 van de Bond der Oostvlaamse Volkskundigen, Gent.

G. H.

VRAAG EN ANTWOORD

ANTWOORD OP VRAAG 48

Het is inderdaad zo, dat door het verdrag van Verdun (843) Gent een grensstad werd tussen het rijk van Karel de Kale en Lotharius, daar de grens tussen de twee rijken de Schelde was.

In wat later de stad Gent zou worden, liepen vele armen van de Schelde en waar de grens nu juist liep, is bijzonder moeilijk uit te maken. Zo is het b.v. dat de abdij, St.-Baafs, hoewel gelegen op de linkerover van de Schelde, steeds beweerde in het Keizerrijk gelegen te zijn (zie Bonenfant). Die bewering heeft wel iets te maken met de gekende rivaliteit tussen de abdijen St.-Baafs en St.-Pieters.

Onjuist is echter te denken dat de grens tussen Keizerrijk en Koninkrijk van af Gent naar het noorden liep. De grens zou hier de gekende Ottogracht geweest zijn met zijn verlenging de Burggravenstroom.

Historisch schijnt (of is) nochtans bewezen, dat :

1) De Vier Ambachten steeds tot het Keizerrijk behoorden. Zij maakten deel uit van het bisdom Utrecht door de H. Willibrordus in 695 gesticht. (zie S. Muller en Jooning : Bronnen voor de geschiedenis der kerkelijke rechtspraak in het bisdom Utrecht in de middeleeuwen - 1e afd., blz. 71-73 en 122).

De zuidergrens van de Vier Ambachten was in de streek benoorden

Gent : een beetje ten oosten van Lembeke, net ten zuiden van Kluizen en zo tot ongeveer, waar de centrale van Rodenhuize (Ebes) thans is. Verder naar het oosten was (althans op een kleine afstand) de Kale-Durme (daar Moervaart geheten) de grens.

- 2) Het Land van Waas - en wij bedoelen hiermede gans de streek bezuiden de Vier Ambachten en binnen de Schelde-bocht (Antwerpen-Dendermonde-Gent) hoorde in den beginne tot het koninkrijk (Frankrijk). Als bewijs hiervan :

Het Waasland hoorde toe aan Karel de Kale (koning van Frankrijk); door diploma van 13.4.870 geeft hij aan de St.-Pietersabdij de "Villa Temesca" (Temse) "in pago Wasiae super Fluvium Scaldiae". Andere diploma's bewijzen hetzelfde (951-964-960). Zie hieromtrent het werk van F. Lot "La Frontière de France et de l'Empire". Bibl. de l'Ecole des Chartres, Tome LXXXI-1910 (volgens Bonenfant, Ganshof en Van der Essen, artikel dat beslissingsgevend is).

In 969 gaf koning Lotharius Waasland in leen aan Diederik II, graaf van West-Friesland (= Holland : - Keizerrijk).

Volgden oorlogen tussen de graven van Vlaanderen en Holland (graaf Boudewijn IV was overwinnaar en bekwam de heerschappij over de Vier Ambachten en Zeeland en hernam de rechten over Waasland).

Toch bleven de graven van West-Friesland uit wrok een oogje in het zeil houden voor Waasland.

Door de rechterlijke uitspraak van Frankfort (11 juli 1252) wordt Waasland aanzien als keizerlijk.

De Keizer van Duitsland is op dit ogenblik Wilhelm van Holland (een afstammeling van Diederik II).

Gravin Margaretha van Vlaanderen protesteert

- a) brief aan de Paus in 1252 : Waasland was niet van het Keizerrijk
- b) bij de thuiskomst uit de kruistochten ontving koning Lodewijk IX brief van de gravin "la terre qu'elle tient du roi lui a été volée".
- c) twee akten van februari 1255 waarin de gravin Margareta verklaart "tenier en fief de la France la terre de Waes et la chateau de Rupelmonde".

Samenvattend tot 1252 was Waasland ontegensprekelijk leengoed van Frankrijk. Nadien - maar door usurpatie - zal het ook door de graven van Vlaanderen aanzien worden als leengoed van het keizerrijk (zoals de Vier Ambachten, Bornhem en Aalst.)

Over dit onderwerp bestaat een uitgebreide documentatie :

1. Bulletijn der Maatschappij van geschied- en oudheidkunde te Gent, jaar 1911 n. 5.
2. Fernand Lot : La Frontière de France et de l'Empire (bibliothèque des Chartres, Tome LXXXI-1910) (dit artikel zou decisief zijn omtrent dit onderwerp volgens Bonenfant, Ganshof en Van der Essen).

Graaf Felix de Hemptinne "Hof ter Linde" Heusden.

ANTWOORD (GEDEELTELIJK) OP VRAAG 50 VAN CH. FASSIN

Het gedenkteken bevindt zich in het Bijlokemuseum. Op het monument het wapenschild en het medaillon van de 2 personages. De tekst luidt : DOM / et / Aeternae Memoriae / D Guilielmi Wenemaer Equitis Aurati / et / Dae Margarethae S Brune / coniugum / Huius Domus Fundatorum / Obiit ille V iuly 1325 / Haec VII Septembris 1352 / RIP. Vrij vertaald : Ter eeuwige nagedachtenis van Heer Willem Wenemaer gulden ridder en echtgenote Vrouw Margareta S Brune die dit huis stichtten en overleden de bovengenoemde op 5 juli 1325 en deze op 7 september 1352.

Wat gebeurde er met het gedenkteken na de afbraak van het hospitaal ? Het werd niet overgebracht naar het Museum voor Oudheden dat vanaf 1881 in het gewezen klooster van de Geschoeide Karmelieten of Vrouw(e)broers ingericht werd. In ieder geval vinden we het niet vermeld in Hermann van Duyse, Catalogue du Musée Archéologique de Gand, Gand, 1886. Naar het Museum voor Stenen Voorwerpen schijnt het al evenmin overgebracht te zijn, want in A. van Werveke, Ruines de l'Abbaye Saint-Bavon, Guide du Visiteur, 1912, is geen spoor van het gedenkteken te vinden.

In augustus 1566 werd de kapel van het hospitaal door de Beeldenstormers vrijwel erg toegetakeld : "zy hadden 't selve gedaen (verwoest) aen die van S. Pharaïldis en aen de Capelle van 't Hospitael van S. Laureyns in 't voor-by-gaen". zegt Pater de Jonghe. J. J. Steyaert voegt daaraan toe : "In 't begin der 18de eeuw heeft men voor deze edele Stichters in de kapel tegen den muer een nieuw praelgraf opgerigt : op een voetstuk uyt marmer van verschillende kleuren zamengesteld, verheft zich eene zwart marmeren *grafnaeld*, waerop de wit marmeren borstbeelden van Wenemar en zyne Gemalin en daeronder hun graf-schrift zyn geplaeft."

V. W.

VRAAG 53

Rond 1850 werd soms de uitdrukking "een steen aardappelen" gebruikt. Hoeveel kg is een steen ?

VRAAG 54

- Wie kan inlichtingen geven over architect Ernest Vanhamme te Gent werkzaam rond 1920 ?
- Idem over de aanleg en de verschillende huizen in de Krijgslaan, met name het gedeelte aan de binnenkant van de spoorlijn Oostende-Brussel ?

OPLOSSING VAN DE GENTSE PUZZEL (zie decembernummer 1973)

De 4 versregels die dienden gevonden te worden ontleenden we aan een ballade in 1870 door Julius Vuylsteke gedicht. Ze werd als laatste nummer opgenomen in zijn "Verzamelde Gedichten", tweede uitgave, Gent, 1887. De titel van het gedicht luidt : "Philips van Artevelde". Alvorens de regels in kwestie te kopiëren geven we duidelijkheidshalve het voorafgaandelijk gedeelte van het gedicht.

't Gevaar is groot
en dringend de nood
in de stad van Lei en Schelde;
de honger maait,
verdelging waait,
't volk schreeuwt om een' Artevelde.

De vier versregels :

Filips verneemt de bange stem,
de angstkreet van de moeders,
de geest zijns vaders komt tot hem :
Sta op ! en red uw broeders !

Daarop komt Filips zelf aan het woord :

En hij : "Kiest, mannen ! in den nood
als martelaars den hongerdood
of de onderwerping en de schand !
enz. enz.

Paul Fredericq spreekt in zijn "Julius Vuylsteke", Gent, 1903, van :
"die meesterlijke ballade waar Gevaert (August) eene onsterfelijke (he-
laas totaal vergeten) melodie op getoonzet heeft".

Inderdaad zal wel geen enkele vertegenwoordiger van de huidige gene-
ratie kunnen getuigen dat mooi lied ooit te hebben horen zingen. Ruim
een halve eeuw geleden had Emiel Stevens er zijn lijfstuk van gemaakt.
Geen feestelijkheid, geen buitengewone voorstelling, geen benefiet,
waaraan de hinkende toneelspeler-operettezanger Miele zijn medewer-
king verleende of hij bracht met zijn warme baritonstem zijn Pilips ten
gehore.

De antwoorden op de vragen waren :

1. Dedadizeele	10. Volders
2. Florbertus	11. Auweet
3. Sanderswal	12. Romman
4. Mattheken	13. Gavere
5. Kromsteeye	14. Hyoens
6. Pitstege	15. Ganda
7. Hondkot	16. Nolet
8. Vismarkt	17. Spey
9. Broodzak	18. Rym

De puzzel was beslist niet gemakkelijk. Toch ontvingen we de juiste oplossing van :

Mevr. D. Sarteel
De Heer P. De Caluwe
De Heer A. De Grauwe
De Heer A. Mast

Aan deze vier leden : de hartelijkste gelukwensen van "Ghendtsche Tydinghen".

AANVULLENDE LEDENLIJST

- 579. Mw Vandersichel C., Voskenslaan 300, 9000 Gent
- 580. Verbraeken J., Lindekouterstraat 32, 9910 Mariakerke
- 581. Braeckman P., Dampoortstraat 61, 9000 Gent
- 582. Van Hende L., M. Sabbestraat 35, 9001 Gentbrugge
- 583. Labout A., Hanegraefstraat 12, 2050 Antwerpen
- 584. Generale Bankmaatschappij-Zetel Gent, Kouter 8, 9000 Gent
- 585. Strobbe M., Montereystraat 20, 9000 Gent
- 586. De Bood J.-P., Schaubroeckstraat II, 9910 Mariakerke
- 587. Van Schoote A., Avenue Van Becelaere 115, 1170 Watermael
- 588. Dua A., Citadellaan 53, 9000 Gent
- 589. Mw Colpaert S., Kastanjestraat 16, 9220 Merelbeke
- 590. Hoste J., Voskenslaan 2, 9000 Gent
- 591. Brasseur H. Coupure 110, 9000 Gent
- 592. Augustyn J., Koestraat 44, 9030 Wondelgem
- 593. Verhelst S., Coupure 559, 9000 Gent
- 594. Staelens M., Coupure 557, 9000 Gent
- 595. Spittals, Kon. Astridlaan 11, 9000 Gent
- 596. Terryn D., Ottergemsesteenweg 184, 9000 Gent
- 597. Tafelronde nr 3 p. a. Leirens J. P., Burg. K. de Kerckhovelaan 227, 9000 Gent

STEUNFONDS

Dhr. H. Claeys	50 fr.
Juffr. M. Cottinie	100 fr.
Dhr. A. Impens	150 fr.
Dhr. H. Brasseur	50 fr.
Mevr. Vanden Bossche	50 fr.

NOG DE AKTIE IN VERBAND MET HET GEERAARD DUIVEL- STEEN

Na het in druk geven van het maartnummer van Ghendtsche Tydinghen ontvingen we nog een schrijven van de Minister van Nederlandse Cultuur Chabert en van het College van Burgemeester en Schepenen van de stad Gent : in beide brieven wordt medegedeeld, dat het probleem van het Geeraard Duivelsteen verder wordt onderzocht.

Op 13 februari 1974 heeft de Heer Van de Putte, gouverneur-generaal van de Nationale Bank aan prof. P. Kluyskens, voorzitter van de lokale commissie van monumenten en aan senator Dua verzekerd, dat de Nationale Bank thans afziet van haar plan op de plaats van het bestaande gebouw een nieuw bankgebouw op te trekken en dat ze naar een plaats van inplanting uitziet.

DE LEEUW VAN HET PAKHUIS

Het is geen meesterwerk, dit beeldhouwwerk, dat tot 1897 de gevelspits van het gesloopte Pakhuis op de Koornmarkt versierde; maar het geeft een denkbeeld van de kunst hier ter stede in het eerste vierde der 18e eeuw, en als zodanig mag het wel een ogenblik onze aandacht trekken. Het stelt een gaande leeuw voor, met de rechter voorpoot het wapenschild van Gent recht houdend. De leeuw meet 2,62 m op 1,76 m en is gehouwen uit drie blokken witte steen en verguld; het wapenbord, wit en zwart geschilderd, is in een vergulde lijst gevat. We weten stellig, dat de twee vazen, door Hendrik Matthijs gemaakt en geschilderd en de leeuw reeds voor 28 november 1722 op het Pakhuis geplaatst waren. De leeuw is het werk van Jacob Vander Cruysen, wien het 46 lb. 13 s. 4 d. g. werd betaald zonder de steen; het schilderen en vergulden werd door Lodewijk Cnudde uitgevoerd ten prijze van 19 lb. 10 sch. gr. Jacob Vander Cruysen kocht de nering van de schilders in 1712 : de Leeuw van het Pakhuis mag dus een werk van zijn jeugd heten. Tot nu toe zijn we er niet in geslaagd een ander stuk van hem te ontdekken, zodat het onmogelijk is over de kunstwaarde van de man te oordelen.

A. VAN WERVEKE

De tekst is ontleend aan "Inventaire archéologique de Gand", fasc. II, n. 18. De Leeuw staat thans in het park aan de grote vijver.
